

i petrolej. Protože nám tu dohořívá lampa.“
A pak jsem řekl:

„Prostě, tak jsme začali mít kamaráda, který se stal členem hájot, jen my dva, Jenda a já. Za pár dní po odchodu Prokopa z naší pětky, tedy stále někdy začátkem června 1940, sdělil nám Martin a Romuald, že otec byl povolán do Lipska, kde od září toho roku nastupuje v tamní hospodářské složce či v bance, už nevím přesně... Martinův otec, jak víte, pocházel odtamtud, a že asi za mě- síc, v červenci, se budou do Lipska stěhovat. Pan Blaskowitz opouští Prahu a s ním celá rodina. I jeho žena a oba synové, naši ka- marádi Romuald a Martin. A teď uděláme pauzu.“

(III)

TENTOKRÁT JSME

sestoupili dolů do přizemí
společně. Já proto, abych uvaril kávu, usmazil pár vajec s cibulkou na slámině, což bylo hotovo za chvíli, nasypal jsem na to strouhaný sýr, který zbyl ve zvláštní misce od večere, a přichystal petrolej a dvě láhve vlna. Mohl jsem dát i řízky, bylo jich pět- vodné šest a zbyly dva, a pak jsem si i vzpo- mněl, že vlastně mám i uherák, dobrých třicet deka a takovou konzervu loupavých burských oříšků, která se tehdy začala v Pra- ze prodávat, ale vzdal jsem se toho, abych snad množstvím jídla neodvzděl jeho pozor- nost od svého vyprávění. Venku byla už dlouho jasná letní noc, jen mírně ochlazení, což bylo vítáno, a tak jsem v kuchynce poote- vřel okno, ač jsem to vlastně z jistých důvodů učinit nemínil. Potocký stál v té chvíli v ku- chynských dveřích a já měl dojem, že mě pozoruje. Měl jsem dojem, že mě jaksi po- divně pozoruje, už když jsem vařil vodu na kávu. „Co je,“ řekl jsem. — „Nic,“ odpo- věděl a koukl na zem. Pak podotkl:

„Tak oni odjízďeli z Prahy.“

„Odjízďeli z Prahy,“ kývl jsem, „ale teď o tom zatím nemluvíme. Až nahore. Musím se trochu napít vody.“

„Tak tedy dobře,“ kývl a pohlédl oknem u dveří do zahrady, „tak se mi zdá, jako... jako kdyby támhle někdo stál...“ A ukázal ke křovisku v koutě u plotu.

Přistoupil jsem k oknu a podíval se.

„Nikdo tam není. Kdo by tam taky byl? Je tam tma a nic se tam nehýbá.“

„Dnes hodně vykrádají chaty,“ pozna- menal, „nebylo by divu, kdyby někdo či- hal.“

„Dnes by nikdo nečhal,“ musil jsem se zasmát, „přece by viděl, že jsou tu lidé.“

Vždyť přece svítíme. A pak by si všiml i vašeho auta. Je pravda, že to tu někdy někdo vykráší může, nemám to tu ani, jak jsem řekl, pojištěné, ale dnes zloději nepřijde. Loupí se tehdy, když není majitel přítomem. Naproti tomu, „zasměl jsem se, „pouze a jen tehdy, když je oběť přítomna, se vraždí. V tom je nápadný rozdíl.“ zasmál jsem se, „mezi vraždou a loupeží. Vy snad máte taky chatu, někde u Řevnic...“ ale zavrtěl hlavou.

„Vlastně,“ poopravil se, „mám a nemám. Mám tam spíš jen parcelku. Chata mi před osmi léty vyhořela. Ale byla to jen taková malá dřevěná bouda. Něкто ji podpálil.“

„Ale...“ podivil jsem se, „to jsem nevěděl. A vy jste ji pojištěnou měl?“ a Potocký zavrtěl hlavou.

„Také neměl.“ A pak řekl:

„Ale což to. Dřevěná bouda. Kdyby člověk v životě přišel jen o to...“ a já si myslil: „To máš, lumpe, pravdu. Kdyby člověk přišel jen o to, ale o co jsi přišel ty, že vzdycháš...“ stál pořád u okna, ale teď zády k němu, a já jsem znenáhla začal mít zcela zvláštní nový dojem...“

„Nemohl bych si trochu umýt tuce?“ otázal se a já ukázal na dřez, u něhož ležel i ručník a mýdlo. Umyl si tlapy a kývl a já měl zcela zvláštní nový dojem.

„Přijďme?“ řekl jsem.

Nemohl jsem z jeho ztraku nic vyčíst, protože v kuchynce bylo jen velmi slabé světlo. Když jsme sem vešli, a to jsme si svítili baterkou, zapálil jsem zdejší svíčku a nikoli petrolejku, která visela na stropě, takže jsme tu vlastně byli při svíce. Nevěděl jsem mu dost dobře do očí, ale měl jsem zvláštní nový dojem.

Nabornu jsem mu dal nést víno, petrolej a baterku. Talířky s vejci, chlebem, konyvku kávy, šálky a cukr jsem nesl sám, aby snad na schodech nezakopl a nerozbil to. Stoupal

přede mnou zatím stále dost bezpečně a svítil. Víno na něho jistě už působilo, ale vědomí utlumeno neměl a já věřil, že vydrží a že se nevysmekne. Avšak měl jsem zvláštní nový dojem a ten spočíval v pocitu, že se náhle nějak změnil. Teď, v těchto posledních chvílích, co jsme byli v kuchyni anebo už chvilku předtím. Snad tehdy, když jsem náhle zjistil, že je poněkud rozrušen, což se stalo, když jsem mu řekl, jak se Prokop trhl od naší pětky. Jako by se nějak vnitřně zrušil a pohroužil se do sebe. Jako by na něco narazil, co se ho dotklo. Ale co, na to jsem zatím nepřišel, i když se jistý výklad nabízel. Třeba výklad, že sám se v životě od někoho trhl anebo někdo od něj, výklad pro jeho případ velmi dobře možný, ale zatím jsem na to dál nemyslí. Nicméně jsem měl zvláštní dojem.

Nahoře v pracovně jsem nejprve došli petrolej do načervenalé lampy a povytáhl knot. V pracovnici bylo ihned více světla. Protože jsem stál u okna, zjistil jsem, že se na chatě plukovníka Nylkase a Ery Jarné stále ještě svítí. Z přizemí to vidět nebylo, jen odsud z podkrovní. Pak jsem šel ke stolku a našel jsem kávu. Nejprve jsme snědli vejce. Přitom řekl jen pár slov a jinak mlčel. Pochválil strouhaný sýr, který s vejci chutná, a to, že je jídlo přiměřeně osolené a opepřené. Pak jsem otevřel první ze dvou donesených láhví a všiml si ještě jedné nenačaté, která tu vybyla. Stála na zemi u stolku. Pohlédl na kávu a dal si do ní kosičku cukru. A já měl stále zvláštní dojem... Pak začal, začal on a začal otázkami. Dvě z nich předbíhaly děj. Pral se, jak jsme vysvětlili Němcům, že už s námi Prokop nechodí, a co dělalo to Romaldovo děvče, když se rodina stěhovala do Lipska. Třetí jeho otázka byla velice kuriózní, ptal se zas na něco, co bych byl vůbec nečekal, ba na co jsem teď už sám zapomněl.

„Co prosím tě ten Martin myslí,“ zeptal se a poprvé se napil kávy, která zatím trochu vychladla, „co myslí, když o té bratrově dívce řekl, že je jako hlavonožka...“ a já se musel zasmát. Músil jsem se, ač nerad, zasmát. On to samozřejmě kvítoval s uspokojením, ale sám se nezasmál...

„Myslil tím,“ odvětil jsem, „že když šla, chodila v jakémsi mírném předklonu. Hlavu vpředu a nohy vzadu.“

„Ten Martin ji asi rád neměl,“ podotkl a já pokrčil rameny. Pak jsem našel z nové láhve víno a pokračoval jsem ve vyprávění, k jehož závěru jsme docházeli.

„Přeložení pana Blaskowitze uprostřed roku 1940 z Prahy do Lipska byla zvláštní věc, velmi nezvyklá, tohle asi vědět nebude. Sám jsem na to přišel až po válce. Němci neměli zájem překládat své soukromovce, usídlené v protektorátu, do říše, nýbrž naopak. Jejich cílem byla radikální germanizace českých zemí, k níž přispíval takzvaný Rasový a osídlovací úřad v Berlíně. Jestliže chtěli rasově vhodné Čechy poněmčít deportací do Německa, jiné vysídlit a opozici postřílet či zničit v koncentracích, jestliže chtěli zničit Čechy hospodářsky, finančně a sociálně, zभावovat je českých škol a stavět německé, likvidovat českou vědu, zvláště archeologii a historii, jak jsem se později dočetl, a úplně převést veřejnou správu do německých rukou, k tomu všemu a dalším plánům potřebovali mít v protektorátu co nejvíce Němců. Proto hleděli získat pro němečtí co nejvíce lidí, ale též překládat k nám říšské Němce a nikoli je odsud odvázet do říše. Když byl tedy pan Blaskowitz překládán z Prahy do Lipska, byla to spíše výjimka než pravidlo. Ovšem,“ podotkl jsem, „tohle není třeba nutně vědět, aspoň ne pro novelku. Vy se můžete spokojit se zjištěním, že se Blaskowitzovi v červenci 1940 stěhovali

do Lipska. Asi týden předtím, než přijel stěhovák před jejich dům, jsme se sešli na Jendově zahradě, totiž oni dva, já a Jenda. Romuald měl s sebou fotoaparát a jakési větší desky. Sedli jsme si na onom divočejším plácku, v tom zákoutí, kde stála mořská panna, kterou kdysi Romuald kreslil a kde se obzvlášť líbilo Martinovi. Na tomto místě s vysokou trávou, křovísky a stromky stála teď již delší dobu lavička, která tam předtím nebyla. Samozřejmě, že jim bylo divné, proč nepřišel Prokop. My jsme se s Jendou na to předem připravili.

„Asi jste řekli, že je nemocný,“ nadhodil Potocký tše, ale zavrtěl jsem hlavou.

„Něřekli,“ odvětil jsem, „přišli jsme na to, že by to mohlo být riskantní. Byli by ho určitě chtěli navštívit. Řekli jsme, že Prokop nutně musí do Vítkova, moravského městečka, kde žila jeho babička, protože to s ní vypadá zle. I to byla výmluva naivní, výmluva na babiččinu nemoc, ale na nic lepšího jsme nepřišli a tak aspoň na tohle. A že Prokop o jejich odjezdu do Lipska ví a pokusí se ještě zavčás přijet. Jinak že jim do Lipska napíše...“

„Což tedy pravda nebyla,“ podotkl a velmi mírně upil vína, „a copak tohle riskantní nebylo? Vždyť ho mohli potkat na ulici,“ řekl a tady jsem mu v duchu musel dát za pravdu. Tady se ukázal poněkud chytřejší, než jakým ve skutečnosti byl. Ano, myslil jsem si v duchu, původně jsme dokonce Prokopa přemlouvali, aby z Prahy odejel, vždyť už začínaly prázdniny, ale Prokop prohlásil, že jejich rodina ještě na prázdniny neodjíždí a on nebude před Němci prchat. Byla to situace velmi svízelná a těžká. Nakonec si dal říci aspoň v tom, že se nebude zbytečně ukazovat na ulici, a kdyžby jen je přece potkal, že se zapře a bude dělat jakoby nic. Ale tento Prokopův ústupěk stál Jendu a mě

velké přemlouvání a Prokop nám to nakonec sřbil ne kvůli nim, ale kvůli nám. Aby nezasadil ránu našemu přátelství od dětství teď na samotný konec, když už stejně z Prahy odjížděli. Byl chladný a neústupný a stále měl na mysli otce a potravinové řádky. O rok později, když přišel do země českých novopán, zastupující říšský protektor Heydrich, jsme poznali, co ty řádky vlastně značí. Všetřování se prokázalo, psaly tehdy noviny, že protektorátní rozdělovací organizace nejen úpině zklamaly, ale že neporádky v zásobování byly nannozce způsobovány uměle a záměrně. Rozvratníci totiž prováděli promyšlený dábelský plán a vinu za nefungování zásobovacího aparátu svalovali na Němce, aby tak proti nim vyvolávali a stupňovali zášť a nenávisť. Tento plán byl však prohlédnut a zastupující říšský protektor učinil již rázná opatření k zavedení zlepzeného pořádku v zásobování. Vedle účinné seznamu patnácti osob, odsouzených pro zásobovací a hospodářskou sabotáž k smrti zastřelením...

„Tak abych pokračoval,“ řekl jsem nahlas s pohledem na hodinky, „na Jendově zahradě Romuald vzal fotoaparát a udělal pár našich posledních snímků. V tom zarostlém zahradním zákoutí u mořské panny. Nebudu vám popisovat tuto naši poslední schůzku,“ řekl jsem, „snad pro tu novelu ani tak významná není. Totiž...“ poopravil jsem se, „byla by významná, kdybých býval nebyl s Martinem domluven, že my dva, on a já, se ještě sejdem sami. Mělo to být pozíří ve Stromovce. Martin měl Stromovku ze všech parků v Praze nejradši, snad proto, že byla největší a co do stromů, keřů, květin nejpěstřejší. Při té příležitosti jsme se chtěli kouknout i do zoo. Ale jednu věc vám o schůzce v Jendově zahradě povím. Na této poslední schůzce vyřál Romuald z desek

čtvrtku a podal mi ji. Na té čtvrtce byl ma-linký zážrak.“

„Kresba na památku,“ podotkl naproti mně v kresle jaksi tiše a já kývl.

„Kresba na památku. Jendovi dal také, ale jinou. Přinesl i pro Prokopa, ovšem zbytečné. Na té mé kresbě bylo hvězdné nebe. Pral ses tenkrát v noci v Ondřejově na dvoře,“ řekl mi Romuald, „zda jde noční nebe kreslit tužkou. Toto je kresba tužkou barevnou, je to pastel. Má to být to nebe, co tehdy zářilo nad Koubkovic dvorem.“

A vzpomněl jsem si, aniž jsem to teď Potockému řekl, že mě bodlo v duši. Připomněl jsem si Martinovu přísahu, kterou měla podle Prokopa přebít ta, již učinil Hitlerovi. Martin stál vedle mne, ale tvářil se zcela normálně, nechápal. Ovšem, jak by mohl. Jen se na mě bodle usmál a já se snad trochu pootočl.

„Je to krásné,“ řekl jsem Romualdovi, „— a nahlas i Potockému,“ krásné, jak jsi jen tužkou dokázal ten třpyt a hloubku, ty hvězdy a Mléčnou dráhu, bélavou mlhovinu do ztracena...“ a už ani nevím, co jsem ještě o kresbě řekl, ale byla vskutku krásná. Zářící nebe s tmavě sametovým pozadím, v praveém dolním rohu podpis a včerejší datum. A Romuald řekl:

„Kreslil jsem to podle hvězdného atlasu, takže ty hvězdy jsou přibližně správně rozmístěny a zachovávají poměr svých velikostí. Baryly jsem si ovšem vyvolal vzpomínkou na skutečnou noční oblohu. Ale musím ti říci ještě něco,“ řekl Romuald, „něco, co s tím vlastně nesouvisí, nýbrž jen s technikou kresby. Vzpomínáš na článek s několika fotografiemi, jak se objevil v českých novinách a také ve Völkischer Beobachteru, myslím 21. března ložského roku, když se Hitler vrátil z Prahy do Berlína. To myslím bylo o den dřív...“ a já si ovšem na ten článek vzpo-

mněl. Už jsem se vám o něm jednou zmínil, řekl jsem Potockému, „byl to ten Glánek, podle něhož udělal Romuald tu Hitlerovu karikaturu. Noviny psaly o triumfálním uvítání Hitlera v hlavním německém městě, o boulivém dtku a lásce milionových mas Berlína. A Romuald řekl: „Noviny psaly a fotografie to zachytily, také filmový žurnál... všechna okna v městě byla osvětlena, na fasádách domů zdravily vůdce gřilandy, transparenty a nápisy: Děkujeme svému Vůdci! Podělí hlavních tříd a ulic, připomínal Romuald, stály vysoké pylony, z nichž šlehaly k nočnímu nebi plameny řeckých ohňů. Nad třídou Pod lipami vytvořily nesčetné světelné obrovské světelný tunel... slavný výjezd do Berlína se konal navečer... a na jeho začátku a konci byl vypalován velkolepý ohňostroj. Všude na ulicích, připomínal Romuald, stály vojenské hudební sbory, a svými pochodů zkracovaly startovací čekajícím davům čas. Když pak Hitler projížděl vstroje vedle šoféra v otevřené mercedese špalíry světla, hudby, praporek a ohňů, neznal já sot lidí mezi jejich volání bylo přehlušováno hrměním děl a salvaní, tak to noviny psaly,“ připomněl Romuald. „Já si to hleděl živě představit a říkal jsem si, jak by asi ta noční světla a ohňostroje namlouval malíř. Samozřejmě, že jsem to namlouval, ale přemýšlel jsem o tom, když jsem kreslil tohle nebe. Kvůli malířské technice. Přišel jsem i na to, že má-li to být pastel, musím i uvážlivě volit papír.“ Tak to tedy řekl Romuald na naší schůzce na rozloučenou v Jendově zahrádě a jestli máte zájem, tak si to pamatujte,“ řekl jsem Potockému. „Jestě jste se však ptal,“ řekl jsem, „jak se tvářila ta Romualdova dívka, když se do-zvěděla, že Blaskowitzovi odjedou z Prahy... inu, to mně Romuald nesvěděl, to mi prozradil opět zas Martin, samozřejmě

tajně. Přiserná, řekl a mínil to děvče, to nechce chápat. Přemlouvala brácha, aby zůstal v Praze. Dokonce navrhla, ať otec to Lipsku odtkne, představ si, aby mohla dál s bráchou chodit, jako kdyby něco takového vůbec bylo možné, no prostě, mozek slepí,“ řekl. Ale toho už nechme, mávl jsem rukou k Potockému a pak jsem se napil vína a pokusil se stručně načrtnout naši potomní konečnou schůzku s Martinem ve Stromovce. „Prostě na té schůzce jsme si s Martinem sblbili, že si budeme psát. Jejich lipskou adresu jsme pochopitelně už měli. Schlegelstrasse 12, Leipzig, tak se to psalo, to stačlo, jen ještě se mělo připsat Deutsches Reich. Budeme si stále psát, řekl Martin a pak se zeptal, co vlastně chci dělat, až skončím gympl. Přijdeš na vysokou, řekl, ale na co? a já si v duchu myslil: „Snad půjdu, ale to znát, že až po válce. Protože naše vysoké školy jsou zavřeny a otevrou se, až skončí válka a Hitler padne. Jinak to totiž není možná...“ ale nahlas jsem to Martinovi neřekl. Raději jsem se zeptal, co bude dělat on. Zda se už rozhodl. Protože jsem už z dřívějšíka věděl, že mu v tomhle stále nebyvalo jasno. Michale, řekl Martin ve Stromovce, já nevím a nevím. Co budu dělat, až vyřídíš střední školu anebo co bych dělat měl. Brácha je na tom podstatně lhp. Ten ví, že bude umělec, malíř. Někteří mí spoluzáci také už vědí, co budou dělat. Představ si, že je mezi nimi i pár, kteří touží sloužit v řadách SS. Ale já? Já nejsem od přírody ani umělec a být voják, to mě nebaví. Ale já nejsem ani obchodník a ani vědec. A nejsem ani stavitel a ani dělník. A řídědník nejsem už vůbec. Leda trochu fotbalista, zasmál se, ale to je málo. To bych musil být leda takovým Pláničkou.

„Tak víc co, Martine,“ napadlo mě, „tak nemysli na to, co budeš dělat nebo co bys dělat

měl, ale na to, co bys dělat chtěl. A tak na to přijdeš, a Martin se zasmál a řekl: „Máš pravdu. Nejspíš zahradiš. Zahradníkem bych chtěl být, ukázal na květinové záhony a pěstné stromy, které byly kolem nás, zahradníkem. Anebo lesníkem jako pan Koubek, ano, takové povolání odpovídalo Martinovým zájmům a pak ještě vyřkl jednu podivuhodnou představu.“

Protože jsem se na tomto místě trochu odmlčel, Potocký poněkud zdvihl hlavu a zeptal se, jaká to představa byla...

„Tu řekl zcela vážně,“ odvětil jsem, „ale vyslovil ji ve zvláštní souvislosti, vzpomínám si na to samozřejmě jako dnes. Mluvil o tom, že vlastně ani neví, co si má od života slibovat a jak si ho vlastně představit, ač to jiní v jeho věku vědí. Někoho citoval, německy, vzpomínám si na to jako dnes. Gott hat seine Aufgabe nicht darin gesehen, uns das Leben leicht zu machen... což znamená...“ pro jistotu jsem to Potockému přeložil, „že pánbůh nevidí svůj úkol v tom, aby nám dělal život lehkým. Víš, Michale, řekl, když mudrci cíli kmeti tvrdí, že život je těžký, proč si ho ještě ztěžovat, a když pánbůh přliš nechce nám ho ulehčit, proč bychom to nezkusili my sami? A tak víš, Michale, co bych chtěl? řekl Martin, bude to znít hloupě, jako z nějaké čítanky, ale já bych chtěl pomáhat...“ A když jsem ihned nechápal, co myslí, řekl: „No, jaksi tak nějak pomáhat lidem. Mně by to bylo příjemné a milé.“ Víte...“ řekl jsem Potockému a pohlédl jsem na něho, „jako dnes si pamatuji, kde v té Stromovce mi tohle Martin řekl. Ve Stromovce, jak jistě víte, je pár rybníčků, spojených potůčky, přes něž vedou lávky. Tak tohle, že by rád pomáhal lidem, že by mu to bylo příjemné a milé, mi Martin prozradil u jednoho takového rybníka, kde byla opodál lávka a na rybníku plavaly divoké kachny a labuť. Měl

byste si to pamatovat,“ řekl jsem Potockému, „za ta dlouhá léta totiž, co jsme se s Martinem znali, jsme si vyprávěli o všem možném, dokonce i o německých barokních básníkách, jaké psal Simon Dach, Johann Klaj a Paul Fleming, ale nikdy jsme si my dva neřekli, jaký máme vztah k lidem, a Martin to připomněl. Já tehdy odpověděl, že i když jsme si to nikdy neřekli, to o sobě víme, protože jsme to jeden na druhém vycítili, nicméně však tehdy u rybníka se Martin o svém vztahu k lidem podrobněji rozhovořil. Vyřkl ještě jednu závažnou myšlenku... Ale,“ řekl jsem Potockému, „nechme to být.“

„Snad bys mi právě tohle měl říct,“ namítl leuce a jaksi udiveně a já viděl, že má teď opět pravdu. Že právě tohle bych mu měl říci a že mu to vskutku řeknu, protože jsem s tím dokonce počítal, ale až později... Napil jsem se vína a pokračoval jsem.

„Zatím něco jiného. Martin ve Stromovce se nedotkl jen života, ale i smrti. Už jsem vás párkrát upozornil na to,“ řekl jsem, „že mval i chvíle, kdy dovedl být přemýšlivý a vážný, například v tom Ondřejově, a takovou chvíli měl i v té Stromovce. Nedovedu si smrt představit, Michale, řekl mi, ty ano? A protože jsem si ji rovněž nedovedl představit, řekl: „Těžko si představit život a co si od něho slibovat, ale ještě těžší představit si smrt a co si slibovat od ní.“ Co Martin právě tehdy vyslovil,“ řekl jsem Potockému, „mi připadlo velmi zvláštní a moudré. Bůhví jak vůbec na tuto větu přišel, ale měl jsem dojem, že je jeho a nikoli vyčtená. Martine, řekl jsem mu a jsem jist, že jsem se přitom na něho usmál, musíme o tom dumat a navíc právě teď? Máme přece ještě dost jiných věcí, o kterých bychom měli spolu mluvit, nemyslíš?“ a Martin souhlasil. „To víš,“ řekl, „ale já vím, proč mě to napadlo. Já vím proč...“ a teď Potocký naproti mně

v křesle mírně upil vína a přerušil mne. „Proč...“ řekl tak bezbarvě, jako já jsem mluvil, když jsem řekl nacistické hrůzy, „proč ho to napadlo. Protože byla válka?“

„Ne proto,“ zavrtěl jsem hlavou, „proto ne. Vysvětlil mi to úplně jinak.“ A rychle jsem se napil vína, a zatímco jsem si zapaloval cigaretu, jsem mu to sdělil.

„V domě, kde Blaskowitzovi bydlili, zemřel právě v těch dnech jeden nájemník, nějaký pan Šrobař. Znával jsem ho podle jména, bydlil na tomtéž parčí a snad ještě dále než rodina Blaskowitzů, bydlil tam snad ořjakkživa, snad více jak půl století, bylo mu osmdesát let. V posledních letech těžce chodil, spíš jen polehával, a o domácnost se mu starala jakási jeho příbuzná, také už dost stará paní. Martin mu občas přinesl uhlí ze sklepa, bylo-li to třeba, a také kus něčeho, co paní Blaskowitzová právě upekla. A ten právě zemřel. Doje v domě viselo jeho parčí. V posledních měsících, řekl mi Martin ve Stromovce, tak od konce letošní zimy, už skoro ani nevím, co se s ním děje. Měl velice lehkou smrt, řekl Martin, žádně soužen, žádné bolesti, vlastně ani žádnou nemoc, zemřel prostě stářím, usnul, a to bylo dobré, myslím... proto mně napadla smrt.“

Víte... řekl jsem Potockému a pozorně se na něho zadíval, „myslím, že měl Martin pravdu. Může být smrt velice lehká, jsou-li splněny dvě podmínky. Ze člověka nic neboli a že netuší, že zemře. Takovou smrt mají třeba oběti, které jsou náhle zastiřeleny. Mohou být mezi nimi lidé, kteří si tak lehkou smrt ani nezaslouží a ti by pak měli být předtím trochu trápeni.“

Chtěl mě zas přerušit, hleděl jsem na něho pozorně... chtěla snad namítnout něco o sadismu, ale nedopřál jsem mu času.

„Kdo ví,“ rychle jsem řekl, „zda pro lotra není bolestná smrt dobrodřím většim než

smrt bezbolestná. Zda bolestnou smrtí nevykoupi svou duši z hříchů a snaže dojde spásy. Ale nechme to,“ zasmál jsem se, ac mně právě teď vůbec do smíchu nebylo jako dosud nikdy za celý večer, a zas jsem se rychle napil vína, „chtěl jsem vám ještě něco sdělit k té Stromovce.“ A když jsem viděl, že je klidný, viděl zřejmě, že jakoby žertuji, pokračoval jsem:

„Stromovce ve Stromovce jsme se ještě domlouvali, kdy se zas uvidíme. Asi to zavisí na tom, řekl jsem tehdy Martinovi, kdy skončí válka. Bojím se, že dokud potrvá, se nespattíme. Ty se nedostaneš do Prahy a ani já do Lipska. Kdy asi ta válka skončí...“ To neměla být otázka, řekl jsem Potockému, „to byl spíš můj povzdech a Martin to snad vyčetl. Naše poslední setkání bylo v době vrcholcích německých vítězství,“ řekl jsem Potockému, „takřka nad celou Evropou vskutku už vládl hákový kříž a nacisté nemluvíli o ničem — jak jsem se již zmínil — než o konečném vítězství, které je na dosah. Brzký konec války v nacistických myšlech v oné době znamenal jejich konečné vítězství a obráceně, jejich konečné vítězství znamenalo v té době brzký konec války. Kdyby byl býval Martin tenkrát ve Stromovce řekl: „Neboj se, Michale, sejdeme se brzy, válka skončí co nevidět,“ mohlo to pak tedy znít, jako že věří, že zvítězí. Někteří to tak, ale třeba si to v duchu myslili. Rekl to poněkud jinak a to proto, aby mě potěšil, že se zas brzy uvidíme... a v tom je opět ten jeden jemný rozdíl, který byste měli,“ řekl jsem Potockému, „v novele vystihnout. Pak by tahle pasáž měla odpovídat psychiku a byla věrohodná. Zcela tenýž jemný rozdíl byste měl vystihnout, když jsme s Martinem mluvili o tom, že až skončíme gymnpl, půjdu na vysokou. Nemohl bych býval jít, já jako Čech, dokud by válka neskončila. Ze se naše

vyšoké školy otevřou, teprve až Hitler padne, to jsme přece my Češi tušili, a kdyby býval neměl Hitler padnout, nikdy bych býval nemohl jít na českou vysokou školu. Nemůže být dobrý autor, kdo nemá cit pro podobné nuance či je dokonce vůbec neobjeví,“ řekl jsem Potockému a v té chvíli Potocký zcela nečekaně vstal z křesla.

„Co je?“ zeptal jsem se a sledoval ho, byl to zřejmě jakýsi bezděčný pohyb.

„Nic,“ řekl, jak už jednou odpovídal v kuchyni, když jsem tam otvíral okno, a opět si sedl, byl to vskutku zřejmě bezděčný pohyb... a pak upnul zrak na černou kávu, kterou zatím nikdo z nás nedopil, a prohlodil: „V té zoo jste byli?“

„Nebyli. Tam jsme se už nedostali. Prochodili jsme to ve Stromovce.“

„A to chodil v uniformě hájot?“

„Ale...“ zasmál se jsem, „ani nápad. Šel normálně jako já. V normálních šortkách, sice manšetrových, ale světlých, bez bílých punčoch, bez nože za opaskem, v bílém tričku jako já. A to je vlastně všechno, co se týká naší poslední schůzky.“

Všechno,“ opakoval zamysleně a jako by nevěřil, „a co ta vaše přísaha z Ondřejova? Ta, která měla být překryta přísahou při vstupu Martina v hájot? Ta připomenuta nebyla, když tohle byla vaše poslední schůzka...“ řekl a já mu opět musel dát v duchu za pravdu. Zřejmě se přece jen dokázal vžít do toho mého vyprávění, když mu tohle neuteklo, a kupodivu, ještě něco... Připomínkou přísahy na tomto závěrečném místě vlastně náhle ukázal, že tak zcela hloupý a necitlivý není. Ze nějaký smysl pro lidskou psychiku má a že vlastně není ani bez schopnosti domýšlet situace. Nedal jsem však na sobě nic znát a jen jsem kývl.

„Přísaha připomenuta byla,“ řekl jsem. „No a co,“ zeptal se, „co...“ a čekal.

„Nic,“ řekl jsem.

„Nic,“ opakoval, „nic... to není možné. To snad není možné, když to byla vaše poslední schůzka,“ a já tedy řekl:

„Přísaha byla potvrzena. Přísaha na život a na smrt,“ a protože jsem se jen klidně usmál a mlčel, zmlkl i on.

„I když je doba rušná,“ řekl Martin, „život je před námi. Co máme před sebou, bude taky radostné a hezké, já tomu věřím. Já to totiž tuším,“ řekl Martin, „Mám předtuchu.“

„To řekl hezky,“ kývlump a zeptal se, zda jsme si dali něco na památku. A pak, když jsem přisvědčil, se stalo něco neuvěřitelného. Pak se stalo něco, co by mě nebylo napadlo ani ve snu.

Začalo to tím, že chvíli hleděl na stůl, na všechny ty věci, co tam stály, na sklenky a láhev vína, na šálky s kávou, na popelníky, teď už zas dost plné, na talířky od vajec trochu masné, na chléb, který zbyl, že hleděl i na obálku, která ležela na strojových stránkách a dotýkala se několika písmen na deskách jízdního řádu... a byl teď náhle kupodivu skleslý. Tak to začalo.

Vzal jsem talířky od vajec, lžičky, cukr a chléb a přenesl jsem to ze stolu jinam, aby to nepřekáželo. Na takovou malou komodu, která stála u dveří. A myslil jsem si:

„Divné. Divné. Mám se tím obírat anebo ne?“ A myslil jsem si:

Předtím než jsme sešli dolů, se náhle vzrušil. Ano, snad tehdy, když jsem líčil, jak se Prokop tihl od naší pětice. Dole v kuchyni jsem měl zvláštní dojem, že mě pozoruje, a pak jsem začal mít zcela zvláštní nový dojem, z něho samého. Jako by se nějak vnitřně ztíšil, pohroužil se do sebe, ale zatím jsem to nezkomal, i když jsem výklad po ruce měl. Měl jsem dojem, jako by se byl zřejmě zmenáhla a přece jen

značně náhle změnil, to tedy všechno bylo. A teď to všechno vlastně trvá, ten všecek jeho nový stav a ty všechny mé nové dojmy, uvědomuji si, že stále vše trvá, i když na to přímo nemyslím a spíš se upínám na své vyprávění... stále vše trvá, ale teď k tomu — a opět zcela náhle — přistupuje skleslost. Daniel Potocký je teď kupodivu skleslý.

Usedl jsem znovu do křesla a byl zvědav, co bude dál. Neboť něco musilo být dál... cítil jsem to... něco viselo ve vzduchu. Chvil jsem mlčel a bezděčně hleděl na to jeho výtečně béžové triko, které měl na sobě a zřejmě ho měl odněkud z ciziny, chvil mlčel i on, snad jako by přemýšlel, hledal slova, váhal... a pak promluvil.

„Ano, jistě je to tak,“ mňhavě řekl a nešlo přesně určit, co myslí, snad tu Martinovu předtuchu či dárek na památku, neboť toho jsme se dotkli naposled, „ano, jistě.“ A pak promluvil znovu:

„Jestě jsi tu story nedokončil, ale mně jsi už pověděl kolem ní dost a já myslím, že chápu.“

Teď jsem to trochu zahrál já. Ovšemže mi blesko, že přece jen, navzdor veškeré mé bdělosti, vyčetl, kam mířím, a že bych pak v tom případě musil rychle, velmi rychle rozhodnout, jak dál. Účel byl, aby slyšel historiku celou. Celou až do jejího posledního konce. Takhle by sice mohl leccos chápat též, ale bylo by to poznání na poloviční cestě. Tragická pointa příběhu dosud zdaleka vyřčena nebyla. A tak jsem naoko udiveně řekl:

„Já vám dobře nerozumím. Co máte na mysli, že jsem už kolem story řekl a že chápete...“ a on se rychle napil vína a odpověděl:

„To, že si myslíš... že to nesleduji nebo mě to nezajímá. Asi se neumím dost vhodně tvářit...“ a já si lehce oddychl. Z toho, co

právě vyřkl, se dalo soudit, že přece jen nepoznal, kam mířím, a že mu o tohle nejde.

„Nemyslím si, že vás to nezajímá,“ podotkl jsem, „jak jste na to přišel? Naopak si myslím, že to sledujete a že vás to zajímá. Vždyť vám to vyprávím...“ a tady mi bleskl výtečný obrat. Chvillemi jsem totiž cítil, že mu vyprávím i to, co jsem mu původně vyprávět nechtěl. Že ve svém vyprávění jdu do přílišné hloubky. I když jsem mu mnohé zamtlčel a nedejhl, přece jen jsem mu tu a tam řekl víc, než jsem původně chtěl, snad jsem se sám dal příliš strhnout dějem. A tak jsem dodal:

„Vždyť vám to vyprávím značně podrobně, dokonce i tu psychiku postav lícím, a to bych dělal, kdybych si myslil, že vás to nezajímá? Dělal bych to, kdybych viděl, že to nesledujete?“

Viděl jsem, že ho argument přesvědčil. Ale to hlavní, co zřejmě chtěl říci, teprve mělo přijít a tohle všechno byla jen předehra. Daniel Potocký totiž stočil znak kamisi k oknu, bezděčně si sáhl na čelo, a když pak vzápětí zas promluvil, viděl jsem, že k jeho náhlé skleslosti přibyla i jakási nervozita. Rekl:

„Abych se k něčemu přiznal. Já přece jen mám o sobě jistotu představu. Přece jen nějakou mám, i když není nová, mám už ji řadu let, ale komu bych ji vykládal, s kým o ní mluvit, jít s ní na trh bych si ani netroufal. Já totiž vím, že co jsem ve válce napsal, dobré není. Já totiž vím, že jsou to křiče a teď tady u tebe, co tu sedím... jako bych dostával za vyučenu. Ty to tak nemyslíš, ale já to tak chápou a chtějí nechtějí to беру a přijímám. A taky vím, kdy není autor dobrý, a že já jsem špatný. Špatný, velmi špatný,“ vzdychl a mávl rukou, „ale prosím tě, nenech se tím myšlit a vyprávěj a dopověz to.“

Když jsem se trochu probíral z jeho zcela

nečekaného přiznání, provázeného změnou chování a výrazu hlasu a tváře, měl jsem pocit, že bych měl vše ostatní už opravdu, teď už opravdu velmi zkrátit. To byl pocit první. Druhý byl, že mě cosi v mém vlastním nitru varuje. Abych se nespokojoval s povrchním úsudkem, nýbrž vše zkoumal hlouběji a lépe. Třetí pocit byl vlastně jakýsi příkaz: abych byl velmi ostražitý.

Pohlédl jsem k pootevřenému oknu, pohlédl jsem na papíry, zakryvané pistolí, a pak na něho a rukou jsem mávl. Jako bych totiž jeho nečekané přiznání nebral na vědomí. Ale též, jako by mě v nejménším ne- překvapilo. Též však, jako bych mu nedával za pravdu. Byly to tři různé možnosti a mohl si z nich vybrat, co chtěl. Prostě jsem to přešel a chytli se jeho poslední věty. Abych to dovyprávěl.

„Odfjeli,“ řekl jsem naoko zcela klidně, „odjeli do Lipska. Toto bylo tedy v roce 1940, válka skončila za pět let později. Za tu dobu jsme si s Martinem psali desetkrát. Martin mi za rok poslal knížku, která právě vyšla v nakladatelství W. Scheuermannna ve Vídni a v Lipsku a jmenovala se Útěcha u Goetha. Trost bei Goethe. Musím teď podotknout, že mi Martin z Lipska psal německy a já jemu z Prahy česky. Napsal mi například: *Zřídka se utkáváme se svým srdcem, avšak ještě řídkěji s mým souhlasím. To znamená, že se vydáváme za dobré přátele, ač zároveň nejsme téhož mínění.* To mi psal německy a byl to Goethe,“ řekl jsem. „Nebo: *Wir ru- fen keine Stunde zurück; lass uns zusam- mennehmen, was geblicben, was geworden ist, und es nutzen und geniessen, eh' der Abend kommt.* V podstatě je to asi to,“ řekl jsem, „že žádnou hodinu zpět nepřivoláme. Ať tedy můžeme posbírat vše, co zůstalo, co se stalo, a použít, užít to, dřív než přijde večer... a to mi připadlo od Martina jako

výzva. I to byl Goethe. A pak mi též napsal, k svátku svatého Michaela:

Man sieht die Blumen welken und die Blätter fallen, aber man sieht auch Früchte reifen und neue Knospen keimen. Das Leben gehört den Lebendigen an, und wer lebt, muss auf Wechsel gefasst sein. Podě- šán Johann Wolfgang von Goethe.“

„Kdyby se to volně přeložilo,“ řekl jsem, „znělo by to asi takto: Vidíme, jak vadnou květiny a jak padá listí, ale vidíme též, jak zrají plody a kličí nové pupence. Život ná- leží živoucím a kdo žije, musí být připraven na změnu... Tento citát,“ řekl jsem, „nebyla výzva, ale výpověď o skutečnosti, krásná vý- pověď a Martin mi ji poslal k jmeninám. Dlouho jsem o ní přemýšlel, zvláště o tom jejím konci, který mi připadal znepokojivě dvojsmyslný. Kdo žije, musí být připraven na změnu... napsal mi Martin k jmeninám, zatímco žil daleko v Lipsku... poslyšte,“ řekl jsem Potockému kvapně, „snad právě tyto citáty byste měl v novele uvést. Vite proč...“ a Potocký kývl. „Proto, abyste uká- zal, že měl Martin rád básně,“ řekl jsem suše. „Prostě měl rád básně. Ne že by je stále četl a opíjel se jimi, ale měl je rád a měl pro ně cit. Odpovídalo to jeho povaze, jak jsem vám ji dříve nastínil.“ Pak jsem pokračoval:

„Romuald v Německu Akademii nedo- končil, protože rukoval. Ale nešel hned na frontu, nýbrž k nějakému pomocnému sbo- ru. Poslal nám — totiž Jendovi, Prokopovi a mně — dva listky, jeden z Norska a druhý z Hamburku. Viděl jsem zde vzácnou věc, psal z Hamburku. Byl jsem svědkem, když v přístavu vykládali afričké lvy a tygry, kteří se dostali v této době války bez poškození až sem. Jsou určeni pro cirkus. Na malování mi čas téměř nezbyvá.“ Byl pak odvěten na rus- kou frontu a kromě listku na začátku už ne- psal. Martin chodil do lipského gymnázia,

a jak jsem již podotkl, psali jsme si desetkrát. Avšak vzdálenost mezi Prahou a Lipskem nás skutečně dělila a snad víc, než jsme si zprvu myslili. Nikoli, když jsme byli všichni v Praze, ale teď, teprve teď jsem měl chvílemi pocit, že se začínáme odcižovat. Jak válka pokračovala a nacisté ještě vítězili, jak potom za dva roky vypálili Lidice, jak vtrhl Hitler do Sovětského svazu a posléze, když se karta jeho válečných úspěchů začínala obracet, když přišla invaze a Němci na východě i západě začínali ustupovat... měl jsem pocit, že se s Martinem odcižujeme. Náhle jsem nevěděl, co mi mám vlastně z té Prahy psát. O tom, co dělám, co dělá Jenda a Prokop... co škola, co divadlo... Prozatím- ní v Karlíně, protože Národní bylo zavřeno... a jak se má on, co bratr a rodiče... to lze dvakrát třikrát psát, ale psát totéž po osmé a znovu... připadalo mi to povrchní a plytké. Avšak nevědět, co komu psát, s nímž jsme kdysi trávili léta, měsíce a týdny, to je smutné. Jako by to svědčilo o postupujícím usychání citů, avšak přece jen tomu tak ne- bylo.“

„Rád bych se na něco zeptal,“ podotkl Potocký a já kývl.

„Mluvil jsi o tom třeba s tím Jendou? Anebo s Prokopem?“

Ani tato otázka nebyla hloupá a já se okamžitě rozmyslel. A až otázka byla vhodná a trefná, odvětil jsem:

„Mluvil a nemluvil, na tom nesejde. Pro novelu to nemá význam. O tom nepište...“ a v duchu jsem si znovu připomenul, že přirozeně psát nebude. O tomhle ani řečmekoli jiném. Námět přece zpracovat neměl.

„Nieměně,“ pokračoval jsem, „na Marti- na jsem myslel, stejně i Jenda, prohlížel jsem si smínky naší pětky i jeho samotného, za celou tu dlouhou dobu jsem jich měl pět plných alb a přicházely chvíle, kdy mi ho

bylo líto. Které to byly chvíle...“ řekl jsem Potockému, „vždycky kolem vánoc a kolem svátku svatého Martina. K těmto dvěma příležitostem jsem mu psal vždy. A chvíle další, kdy jsem ho lítoval... obzvlášť ty, když německé armády na frontách začaly pořádně zkoušet a ustupovat, třeba v kruté ruské zimě před Leningradem a Moskvou, u Stalingra- du, na Ukrajině a já si představoval, že i on je někde s puškou v ruce v jejích řadách, sviští kolem něho šrapnely a vybuchují miny, on přece za nic nemohl, vždyť to byl hoch jako já, Jenda a Prokop... a bylo mi ho líto, když jsem si vzpomněl, že chtěl dělat život lehčím a pomáhat lidem... na ten jeho vzťah k nim, jak mi její světil na schůzce ve Stro- movce a já vám jej,“ řekl jsem Potockému, „v úplně podstatě neseďlil. To byly chvíle, kdy mi bylo Martina líto, ale teď jdeme dál... V době, kdy začali nacisté prohrávat, Blas- kowitzovi změnili adresu podruhé. Martí- nův otec byl z Lipska přeložen jinam. Zka- zil bych pointu,“ řekl jsem, „kdybych vám teď sdělil podrobnosti. Řeknu zatím jen to, že brzy po přeložení z Lipska byl pan Blas- kowitz povolán do armády a tak tedy vlastně doma zůstal jen sám Martin s matkou. Ku konci války jsme si s Martinem už nepsalí.“

Pohlédl na mě tázavě.

„Takže tím byl mezi vámi konec...“ řekl tiše.

„Nikoli,“ odvětil jsem, „dalo se to chápat. Koncem války byly spoje už velmi narušeny. Německé obklíčení den ode dne sířilo a Ně- mecko bylo v jednom ohni. Bomby, smrtě z děl, trosky...“

Dopili jsme kávu a upili vína. Potocký pil již vsutku minimálně. Už dávno nedával v kšesle nohu přes nohu, nepovyřahoval obočí ani se žertovně nešklebil, už dávno ne- byl zovíralní ani bohorovný. Potocký byl opravdu změněn. Neměl jsem čas o tom uva-

žovat ani teď. Neuvažoval jsem ani o tom, když jsem mu právě řekl, že koncem války byří spoje už velmi narušeny, ač právě tato poznámka se ho citelně týkala. O hodinu dříve bych ji byl neřekl, abych ho předčasně nepolekal, nevyvolal podezření, že svým vyprávěním mním ještě jinam, ale teď jsem již na to nedbal a vyprávění jsem chtěl co nejvíce zkrátit. Potocký prostě byl opravdu pohroužen v sebe a byl skláslý. Ovšemže mě napadlo, že to může být únavou z vína. Vy-pil ho za celý ten večer dost. Člověk se stále drží a je čilý a najednou přijde chvíle, kdy to na něho spadne. Avšak to případ Potockého nebyl. Svědčilo o tom jeho těživné přiznání, které tak náhle a sebekriticky před okamžikem vyřkl, svědčilo vsuknutku, protože je nepronešl v opilosti. Potocký zcela bezpečně opilý nebyl.

„Takže koncem války jste si s tím Martinem už nepsali,“ opakoval zamyšleně a pak pomalu řekl:

„A co po válce?“

V jeho skleslé tváři se vsuknutku zračila zvědavost.

Po chvíli ticha jsem řekl:

„Ani po válce. Ani po válce jsem nedostal od Martina jediný dopis, jediný listek. Ani od Romualda...“ a Potocký kývl a řekl:

„Takže je to jasné.“

„Ne tak, jak si myslíte,“ zavrtěl jsem hlavou, „naprosto ne, to by byl omysl. Nikdo z nich tak, jak si myslíte, nezahynul. Dopotím...“ A pak jsem řekl:

„Nemí tomu tak dávno, je tomu vlastně čtrnáct dní... co jsem byl v Německu. Teď, osm let po válce, poprvé. Jel jsem vlakem. Kdybych byl jel autem, možná že to, co řeknu, se nestalo. Anebo by se to bylo stalo, ale jinak. Jel jsem do Berlína a odtamtud do Lipska. Odtamtud do města, které se jmenuje Riesa. Proč jsem tam jel? Zcela zane-

dbarelné a pro novelu bezvýznamné. Když to budete psát, nechte to bez povšimnutí anebo si něco vymyslete, proč. V tomhle vás žádám seriózní literární kritik nenapadne. Prostě jsem jel do Riesy. Z toho města jsem se pak vrátil do Prahy...“

Došli jsem si víno, on je v číši ještě měl a pokračoval jsem:

„Z Riesy do Prahy, pane Potocký, se musí přes Drážďany. V Drážďanech se musí přestoupit. Rychlík do Prahy jel za pět hodin. Měl jsem tedy v Drážďanech čas. Nechal jsem kuř na nádraží v úschovně a vyšel se podívat na to hrůzné vybombardované město. Jistěže za pár let bude opět stát. Ale bude to lidská práce. Lipsko bylo válkou rovněž značně postiženo, avšak... aspoň si to myslím... s Drážďany se to nedá srovnat. Onen poslední anglo-americký nálet z února 1945 prakticky srovnal Drážďany se zemí. Trošky musily být nepředstavitelné. Dnes jsou již odstraněny, avšak mnohé se tam zatím nechávají záměrně. Ovšem pár domů zůstalo a mnohé byly již znovu postaveny. Pobliž Zwungru stál dům s pasáží a nad ní na bílé plátěné transparentě visel žlutý nápis, který mi náhle, jak jsem tak šel kolem, připadl jako takový problém naděje, předzvěst nového života, taková klíčící zeleň, jako když najdete ve vyprahlé spálené trávě žlutobílý kvítek, a samozřejmě, že mě okamžitě upoutal. Nápis totiž oznamoval, že se tu pořádá výstava obrazů mladých malířů a grafiků s námětem „Již nikdy válku“. Samozřejmě, že mě ihned napadl Romuald. Co dělá, zda vůbec žije, nemá-li tu i on nějaký obraz nebo grafiku. Vpadl jsem dovnitř a pak jsem strnul.“

Nyní jsem si musil opět zapálit cigaretu. Viděl jsem, jak mě Potocký v protějším křesle pozoruje. Jak ze mne respoští zrak. Jak je napnutý.

„Je to vůbec zvláštní,“ myslil jsem si v té

chvilce, když jsem škrtal zápalku, „zvláštní, jak člověk, který je tak evidentně sklasy jako právě on, může být současně i tak napnutý. Skleslost — stav, který vyvolává pohroužení v sebe sama, a na druhé straně napjatá zvedavost, která je vždy něčím, co obráceno navenek a jaksi pohroužení v sebe vyřučuje...“ můj host sledoval i mé ruce. Všiml jsem si dobře. Musil však poznat, že se mi seběmeně nezachvěly. Nikdy se mi seběmeně nezachvěly ruce, když jsem si zapaloval cigarety, avšak také se mi nikdy nezachvěly, když jsem držel pistoli. Pistoli, která ležela na dosah pod papíry a starým jízdním řádem. Zapálil jsem si cigaretu, znovu se napil vína a pak jsem pokračoval:

„Ano. Vešel jsem do výstavní síně a strnul jsem. Poznal jsem okamžitě. Obraz, který nemohl malovat nikdo jiný než Romuald. Visel na zvláštním panelu na čelním místě. Byl hlavním exponátem výstavy mladých německých malířů a grafiků. Byl vidět už na prahu dveří.“ A pak jsem řekl:

„Je to támhleten obraz. Ten, který visí u okna nad psacím stolem.“

Potocký stál před obrazem, na který dopadala červeně ze stínidla petrolejky, a mně připadal jako zdrcený člověk.

Hezká jemná tvář chlapce na obraze, která na něho hleděla, byla zděšená, avšak mírně. Zato v hlubokých šedých očích a u mírně pootevřených rtů se zračila hrůza strašlivá. Protože však tvář s očima a ústy tvoří nerozpojitelný celek a jedno se obrátí v druhém, mohlo se zdát, že buď celý chlapcův výraz je krajně zděšený anebo naopak, že ona hrůza v očích a u rtů tak strašná není. Záleželo na tom, jak se člověk na ten portrét díval... A až to byl olej na plátně, byl pod sklem a byl přilepen na bílém papíru — neměl pozadí.

„Tři hodiny před odjezdem vlaku do Pra-

hy,“ řekl jsem Potockému před obrazem, „tři hodiny před odjezdem jsme se stáčili s Romualdem sejt. V telefonu mi odpověděl, že přijede taxikem do výstavní síně, abych tam na něho jen klidně počkal, že přijede co nejdříve. Čekal jsem na něho nejprv v kanceláři síně, a když stále nejel, vyšel jsem a čekal u Martinova portrétu. Do síně vešel mladší muž v pékném letním obleku se žlutou vázankou a kapesníčkem a vlihně se usmíval. Avšak záhy jsem poznal, že to Romuald není. Pak vešel jiný, starší, bledý, trochu shrbený, v tmavě zelených brýlích a nehybným rukávem haleny, ten člověk snad neměl jednu ruku. Ale to Romuald rovněž nemohl být. Zabočil kamsi za Martinův panel a zřejmě mě ani nevnímal. Pak se objevil opět jeden mladší muž, osmahlý a blahobytný, zřejmě dbalý na svůj zevnějšek, na rameni mu visel fotografický přístroj a vedle něho šla krásná, asi dvacetiletá dívka. Oba se usmívali už na dálku, jako by vcházeli do svatební síně. Odtrhl jsem se od panelu a poněkud jim vykročil vstříc. Ale byl to omyl. Byl to nějaký pan Dolf, neboť tak ho oslovila úřednice, která právě vyšla z kanceláře. Ovšem,“ kývl jsem na Potockého, „nesmíte zapomínat, že jsme se s Romualdem neviděli třináct let. Prakticky od července 1940, a za třináct let se může člověk i trochu změnit, nemyslíte? Za Martinovým panelem se opět objevil ten starší, bledý, trochu shrbený člověk v tmavých zelených brýlích a snad bez ruky, a to byl Romuald...“

Už mě ani nepoznáváš,“ řekl, ale já zavrtěl hlavou a podal jsem mu ruku, ale co to bylo platiné, nepoznal jsem ho a on si to zřejmě záměrně a chytrě ověřil. Válka na něm vskutkan zanechala strašlivé stopy. Zestárl, vybledl, shrbil se. Avšak Martin,“ řekl jsem Potockému před obrazem, „Martin nezestárl. Je to stále ten Martin z Prahy, z Jen-

dovy zahrady, ze Stromovky... je to...“ ukázal jsem na obraz, „stále on, nezměněný, mladý, výrazný, tak trochu Obraz Doriana Greya.“ Pak jsem pokračoval:

„V ten tragický den 14. února 1945, kdy Drážďany postihl nejkrutější nálet, který vůbec za války byl — kromě atomové bomby v Japonsku — v ten tragický den Romuald v Drážďanech nebyl. Snad je vám již jasné,“ řekl jsem Potočkému před Martinovým portrétem, „že pan Blaskowitz byl z Lipska přeložen právě do Drážďan a rodina se tam tedy přestěhovala...“ a Potocký kývl. Kývl a nemluvil, byl zdrcen.

„Nebyl jsem už u pomocného sboru,“ řekl mi Romuald ve výstavní síni, byl jsem na frontě. Co se dělo v Drážďanech, jsme se ovšem dozvěděli i tam, utajit to nešlo. Co se dělo s Martinem, jsem se dozvěděl až později, po návratu z fronty, od jednoho nájemníka z domu, v kterém jsme zde v Drážďanech bydlili. Náš otec padl půl roku předtím u Lvova, koncem srpna 1944, v boji s vojsky maršála Koněva. Zdejší lidé v posledním rok války nálety už ani nevnímali. Sírén, které oznamovaly, že nepřátelská letadla jsou nad našim územím, bylo už tolik, že mnozí lidé už ani nescházeli do sklepů či krytí a zůstávali v bytech. U pozorování na nebezpečí náletu přicházelo mnohokrát denně a lidé se stali otrými. Avšak letecký poplach toho 14. února v Drážďanech snad prý ani vyhlášen nebyl. Viktor Zechner z našeho domu to tvrdil. Prostě prý na vyhlášení poplachu už nebyl čas. První eskadry přilétly na místo příliš náhle a rychle. Zechner tvrdí, že lidé sehnali do sklepů a krytí, až když začaly padat první bomby. Martinovi v té době bylo necelých 22 let. Co chvilí měl nastoupit k domobraně, ne-li na frontu. V tom ohledu byl dost šťastnou výjimkou, protože jeho vrstevníci tam už dávno byli. Ovšemže

byl nasazen, nasazen ve zbrojovce na dost těžké a namáhavé práci, ale zde v Dražďanech, a bydlil tedy stále doma s matkou, která pomáhala v Červeném kříži. Pár hodin před náletem měl chvílku volna, a představ si, Michale, řekl mi Romuald, pár hodin předtím si pohrál s míčem na ulici. Já jsem pochyboval, řekl jsem Potockému před obrázením, ale Romuald mi sdělil, že mi tluoč, co mu řekl ten Zechner z domu. Ten Zechner totiž pokračoval Romuald, nebyl dospělý člověk. Byl to syn sousedů a měl tehdy šestnáct, proto nebyl na frontě, ale doma. Řekl mi, že Martin ten osudný den vyšel z bytu na ulici, aby vynesl popel do popelnice, v té době stávaly před domem, nikoli na dvoře, a až byl únor, sníh nebyl, mrzlo, a právě v tu chvíli si před domem pár hochů pohrávalo míčem. Zechner je dokonce jmenoval, všichni byli ze sousedství, nejmladší, asi dvanactiletý, byl syn primáře drážňanské nemocnice. No a Martina pozdravili veselým křikem a Martin si pákrát kopl. Ovšem, to byl on... Víte, řekl jsem Potockému, víte, jak rád hrál fotbal. Avšak to je to, co jsem neuměl pochopit, taková doba, samý nálet a někdo si na ulici pohrává s míčem. Romuald mě však ujistil, že na tom nic divného nebylo, že to bylo přirozené a možné, i v krutých podmínkách hleděl jít život v drobnostech dál, vždyť hrála i kina, aspoň odpoledne, kdy nebylo třeba zatemnění, ba zpočátku hrály i cirkusy, a Martin si prostě kopl. Pak vzal kyblík a vrátil se nahoru k matce, řekl mi Romuald. Asi za hodinu zazvonil u Zechnerů, nemají-li kapku octa. Martin měl žízeň, řekl Zechner a nebylo co do vody. Dával si tam tedy ocet a trochu praškového cukru. Pak Zechner tvrdil, že si na chvílku lehl a poslouchal rádio, takovou všehochuť, hrál orchestr Barnabase von Gecezy, pak zpívala Zarah Leander a Cepo-

tari. Když začaly padat první bomby, seběhl s matkou do domovního sklepa. A tam to začalo...

Potocký stále stál před Martinovým portálem u okna mé pracovničky, poslouchal a díval se a dělal dojem člověka, který je zhrouten.

„Martin ve sklepe nevydržel,“ řekl jsem mu, „chápete proč. Vzpomínáte, že ho dojímal závěr Aidy, scéna v hrobo, kde zaživa zazrden Radames umírá! Martin nesnášel uzavření. Státní v zavřeném prostoru. Nebyla to u něho klausrofobie v lékařském smyslu, na to byl příliš zdrav, avšak přece jen tohle nesnášel a tak také již více, proč jsem se o Aidě na začátku svého vyprávění zmínil. Tady to máte,“ řekl jsem Potockému, ale na tom místě mě přerušil.

„Řekl jsi, že mi povíš, jak Martin k té citlivosti na prostor přišel.“

„Ano,“ vzpomněl jsem si. „Citlivost na tmavý uzavřený prostor. Hloupost, která měla dalekosáhlý následek a tedy vlastně vřbec hlouposti nebyla. Zavinila to jeho tetu Asterová v Liberci. Když u ní Martin v pěti letech pár týdnů byl. Zavinila vlastně věc strašlivou a hroznou. Ona si toho tenkrát nebyla vědoma, co z toho jednou vzejde, za patnáct let a vy,“ řekl jsem Potockému, „o tom zatím rovněž nemůžete mít nejménší tušení. Řekl jsem o té tetě, že to musí být člověk velmi neuvěřivý a divný. Martin totiž, když byl malý, na rozdíl od pozdějška, zrovna nejlépe nejedl. Doma s ním měli potíže — takové to dětské nechutenství — a nakonec s ním šli i k lékaři. Martin chodil na horské sluníčko a dostával rybí tuk v bílé emulzi, snad také nějaké železité víno. Jenže tetu Asterová v Liberci postupovala proti jeho nechutenství jinak. Nutila Martina k jídlu násilím. Vyhržovala mu, jestli nebude jíst, že ho zavře na noc k psu do boudy nebo do chlívku

k praseti. Nakonec neudělala jedno ani druhé, vybrž něco třetího. Zavřela ho na noc do sklepa...“

Potocký byl velice rozrušen. Chtl o tom ještě něco vědět, ale mně se už o tom nechtlo mluvit.

„Proce to chápete,“ řekl jsem, „není třeba k tomu co dodat. Ten malý Martin dostal z toho sklepa šok.“

Chtl vědět, zda byl ve sklepe celou noc, anebo zda tetu pro něho za chvíli přišla a odvedla ho.

„To je ta hrůza,“ odvětil jsem, „nechala ho tam až do rána. Proto říkám, neuvěřivá a divná ženská. Snad trochu blázen. Normální člověk by to snad neudělal. Pětileté děcko zavřít na celou noc samotné do sklepa. Jediné, co udělala, že mu tam dala deky, aby si mohl lehnout a přikrýt se. Bála se, aby nenastyd.“ Pak jsem řekl:

„Bála se o jeho tělesné zdraví. Aby nenasyd a nedostal zápal plic. Toho se blázen báli. Ale že může daleko spíš ublížit jeho zdraví duševnímu, to jí nedošlo.“ A Potocký řekl: „To opravdu věřila, že ho napraví...“ a já kývl.

„Chtěla ho... aby jedl... zastrasit. Postrasit. Vyvolat u něho šok. Ovšem, s tím šokem... to slovo jí jistě na mysl nepřišlo, protože je neznala. Musil to být velmi primitivní člověk, jemuž prostě nedošlo, že může vyvolat šok, i když chodila v kožichu a náušnicích. Ona ve svém hloupém mozku myslila na zastrasení. Nepředstavovala si důsledky, které to může mít, v tom smyslu to byla husa. V důsledcích, které to mělo po patnácti letech, byla zločincem. Ovšem, ovšem,“ řekl jsem, když Potocký téměř vyvalil oči, „nevědomým a nechtěným. V tom je ta potíž. Že by bývala nemohla před soud a když ne na špagát, tak aspoň do doživotního krámní. Však to za chvíli pochopíte,“ řekl jsem

a měl jsem dojem, že Potocký vidí, že jsem teď náhle a nápadně prudký. „Člověk,“ řekl jsem klidněji, „člověk je bytost složitá a v podstatě cítivá a jemná, i když to třeba na pohled vidět není. Opatrnost je nutná, i když jde o dospělého, natož pak o pětileté dítě. Ten chudák se tam pomohl a celou noc plakal. Ráno se třásl na celém těle. Prostě,“ řekl jsem rychle a rázně, „už máte jasno. Martinovi nebyvalo dobře ve sklepiích a krytech ani pak později při leteckých náletech; tohle se s ním táhlo stále a stále, on chtěl prostě vždycky ven, do volna, na vzduch, do přírody, a tak běžel i tentokrát, při náletu na Dráždany. Romuald mi sdělil asi toto:

Když vzrůstalo bombardování německých měst, naši občané začínali uvažovat — smí-li se tak říci — zda spíš než v domovních sklepiích není bezpečnější ve volné přírodě, na ulicích, v parcích. Tam totiž že nemůže být člověk zaživa zasypán, jestliže dům dostane zásah. Ovšem na druhé straně na ulicích čekalo nebezpečí opakné a ve sklepiích mohla být naděje na přežití mnohem lepší, když dům zásah nedostane. Ono snad vždy záleželo na náhodě a rozsahu náletu, ale ten se nikdy dopředu odhadnout nedal. Zde v Drážďanech, když toho 14. února strašný nálet nepřestával, řekl Romuald, začali mnozí lidé ve chvílkách přestávek opouštět sklepy a prchat ven. Martin byl ovšem jeden z prvních, protože představa, že by měl být někde zaživa zazděn a zasypán, byla pro něho šílená. Toho se opravdu nesmírně bál. Jestliže ve svých jednadvaceti letech. Matka vyběhla ze sklepa samozřejmě za ním a běžel i Viktor Zechner, který Martina obdivoval, a jeho rodiče a prchali do parku. Jestliže byly málo bezpečné sklepy i ulice, pak parky se jevíly relativně nejistější. Nic se tam nemohlo sesypat, žádné kusy domovních zdí padat, člověk se tam nemohl udusit. Lidé prchali

do parku pod bezlisté stromy a suché keře, na chladnou ztvrdlou zem a tam se právě asi Martin cítil nejlépe. Právě tam v parku, v městských sadech, vždycky byl rád v zahrádkách a parcích. A tam taky, poblíž jedné okrasné sochy... je mi hrozně těžko to říci, šlo prý o nějakou barokní nymfu... spolu s matkou zahynul.“

Vyzval jsem Potockého, aby se vrátil od obrazu ke stolku do křesla. Vrátil se a napil se vína, dříve než se posadil, byl zcela zdrcen. Já otevřel psací stůl, na němž svítila načerpaná petrolejka, a vyňal jsem z něho jednu černé desky.

Daniel Potocký kouřil a znovu začal více pít. Byl na dně. Samozřejmě, že jsem se znovu sám sebe ptal, proč. Proč je na dně. Proč je sklęsly. Proč je zdrcen. Takový stav v závěru svého vyprávění jsem u něho nečekal. Běžila se půhnoc, přicházela jeho chvíle. Na stolku skryta ležela má pistole na dosah ruky, která se mi nikdy nechvěla, když jsem ji svíral, a on vydržel, opilý nebyl, vnímal, vnímal až moc. Avšak něco se změnilo. Změnilo se již dávno, ale teď nanovo, změnilo se, co jsem čekal nejmíň, a já se znovu ptal sám sebe. Proč. Proč je tak zdrcen, na dně. I zde mohl být výklad, prostý. Ze jeho totiž závěr vyprávění dojal. Ze přece jen tak zcela nemá hroší kříži, již jsem si ostatně už hned na začátku nebyl tak zcela jist, avšak byl to nějaký výklad? Byl to výklad podobného druhu, ako že slepec nevidí, protože je slepý. Ta dívka nemluví proto, že je němá, jak řekl doktor rodičům v jedné starofrancouzské hře. Chť nechtě jsem musil mít dojem, že Potocký je závěrem dojat proto, že v něm vyzval nějaké vlastní mučivé vzpomínky a zážitky. Avšak došli jsme k závěru a děj nepřípustněl úvah. Otázku, kterou Potocký, teď už opět u stolku, vyřkl, vyslovil téměř neslyšně. S pohledem na stůl. A já odpovídal:

„Jak mi to Romuald řekl, tak to jemu vypověděl onen mladý Zechner. V tom městském parku ležel vedle Martina a matky. Nášlet se stupňoval. Nebe prý bylo pokryto letadly. Odlepovaly se z nich bomby, tmavé obrovité doutníky, a přšely na město jako dešť. Domy se třítily a celé ulice začínaly hořet. Něco podobného, řekl Romuald, jako když před šesti léty vítal večerní Berlín vítězného vůdce po zabrání Čech a Moravy. Všechna okna v městě byla osvětlena. Ale teď ne elektrikou, ale ohni, jak hořely vnitřky domů. K nebi šlehaly plameny jako tenkrát v Berlíně, ale ne z pylonů a jejich řeckých ohňů, ale plameny ničného draceného města. Na všech stranách v ulicích obrovské světelné tunely, ale ne ze slavnostních světlometů, ale od vrhaných světelných bomb. Tohle už nebyly velkolepé ohňostroje jako v Berlíně před šesti léty, tohle už nebyl ohlušující hluk z vojenských pochodů a z hřmění čestných saly, ale strašné rány z explozí a třítících se budov. Už nikdo nevolal Heil Hitler a Děkujeme svému vůdci. Tady zněl křik hrůzy a kletby. Jaký to vzalo obrat za necelých šest let, řekl mi Romuald, jaké strašné propadlité to jen fungovalo, že se všechno, všechno z nejvyšších vrcholů vítězství a slávy ocitlo v infernu... Přilétávaly stále nové a nové svazy bombardérů jako z nějakých nekonečných zásobárten... záře ohňů však prý byla chvílemi tak silná, že je nebylo vidět... nebylo vidět, co se na nebi děje, dalo se to jen tušit a lidé umírali v tisících. I na březích řeky, kam se mnozí uchýlili v posledních chvílích, protože doufali, že blízkost vody je uchrání před ohněm... holá tvrdá zmrzlá země parku, kde s tváří k ní přitisklou spolu se styjných ležel Martin s matkou, se prý chvěla a dúněla a páčila jako žhavé uhlí. Avšak matka a Martin stejně jako Zechner první hodiny náletů přežili, ač už kolem nich le-

želo bezpočet mrtvol, i Zechnerovi rodiče. „Martinovi bylo tehdy jednadvacet, přešul mě a já křví. Pokračoval jsem až za chvíli...“

„Tihle lidé v parku kolem nich, řekl mi Romuald, nezemřeli uhořením, udusením, přitrožené ani pádem troskek, před tím je volné prostranství vskrutku chránilo. Tihle lidé v parku prý byli postříleni kulomety z letadel, svištěcími nízko nad zemí. Matka a Martin přežili, ač kolem nich už leželo bezpočet mrtvol. Mezi tím bezpočtem, řekl Romuald, se vyskytovali ještě živí nebo položiví lidé, kulomety přímo nedotčeni... a pak vlny náletů ustaly. Nebe náhoře ztichlo. Peklo bylo na zemi, ale náhoře byl už klid. A pak se po té hrůzné noci blížilo ráno. Ráno se dalo tušit skrz mračna kouře a dýmů nad hořícím městem, a Martin se nadzdivil na zemi a něco říkal, i matka promluvila... pravěráno však ještě nenastalo, když to začalo nanovo. Letadla, která přilétávala, se opět začala snažet hluboko k zemi a nalátávat nad parky a volná prostranství na lidi, kteří tam leželi. Zechner přisahal, že v rozhrěsku dne viděl nad sebou letce tak zřetelně, jako by byli jen pár metrů nad ním, přímo jejich helmy, brýle a tváře, kteří mřítli a stříleli z kulometů na živé i mrtvé a kosili nekonečné koberce těl. Kdo nezemřel v parcích při kosení prvním, zemřel teď, takže mezi tisíci mrtvolami z noci se teď k ránu už nevyškytl téměř nikdo, kdo by se byl ještě hýbal. A teprve tady, k ránu, zahýnula i matka a Martin. Zechner vedle něho zůstal živ. Když však válka skončila, ztratil rozum a byl dva roky v psychiatrické léčebně. Neví, jak matka zemřela. Ležela až za Martinem. Ale Martin byl vedle něho, a jak zemřel on, zasáhl do týlu, jak ležel celou tu noc obličejem k zemi, poslěze se prý už snad ani ne-

chvěl a neplakal, snad z vyčerpání, a když byl zasažen, byl snad v mlhobách. Snad byl zasažen i do zad, ale zcela jistě do týlu a smrt to pryč byla rychlá, snad ani sám o ní nevěděl...

Potocký seděl a mlčel.

Seděl a mlčel dlouho.

Pak potřásl hlavou s očima, upřenýma na stůl.

Pak si bezděčně, s očima upřenýma na stůl, zapálil cigaretu a já mu podal černé desky z psacího stolu.

Venku byla stále ještě tma světlé letní noci, v chatě plukovníka Nyklase a Evy Jarné bylo však už zhasnuto, už spali, už dávno spali a Daniel Potocký s černými deskami v křesle stále ještě hleděl na červené, rudé a fialové barvy, smíšené se žlutí světlometů a ohňů, s černí bomb a vržených stínů, s hnědí gejzírů země, zdiv, chrámů, věží a s sedli stromů, keřů, soch a uliční dlažby. Stále ještě hleděl na tvary velice miniaturních lidí, zmítajících se mezi tím vším, prchajících, volajících, padajících, klečících, řítících se z výšek, ruce spínajících, stále ještě hleděl na zdobné ležící muže, ženy, děti s roztrhanými těly, na ohořelé kosti a také na lidi s hlavami úplně rozstřílenými, rozdraceny, takže to už nebyly hlavy, ale rozteklé šedo-rudé barvy pastelové s příměsí bíloby, z nichž trčely modří kosti a zelené svaloviny.

Daniel Potocký na to stále hleděl a dávno sám pochopil, aniž se ptal, proč jsem odstránil z portrétu toto jeho symbolicko-epické pozadí a skryl je.

„Je to děsné,“ řekl velice stísánuě, „děsné. Zazíl peklo.“

„Zazíl peklo. Zazíl poslední soud.“

„Snad kdyby,“ řekl velice stísánuě, „nebyli museli do těch Drážďan, snad by byl vše přežil.“

„Snad by byl vše přežil i v Drážďanech.“

„Snad by byl přežil i v Drážďanech,“ opakoval jsem. Pak jsem řekl:

„Co mě totiž na té strašné tragédii nejvíce došlo, bylo, když mi Romuald ve výstavní síni řekl, že mohl být zachráněn. Ano,“ kývl jsem a Potockého skoro nevnímal, „Martin mohl být zachráněn. Kdyby býval zůstal s matkou v domovním sklepe.“

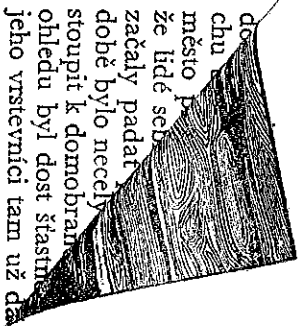
Dům totiž, v němž bydlili, byl právě jedním z těch domů v městě, které nedostaly zásah, a všichni nájemníci, kteří byli ve sklepe, přežili. Martin mohl být zachráněn, kdyby nebyl býval v pěti letech u bláznivé liberecké stivůry. Ted to ovšem už chápete dokonale...“ řekl jsem a Potocký kývl.

„Víte,“ řekl jsem po době značně dlouhé, „...ony snad v životě nějaké zanedbatelné věci nexistují. Rekneme o něčem, že je to hloupost, nedomyšlenost, bláznovství... že to nemá význam. A náhle, třeba po deseti, dvaceti letech, nás to zmítá. Víte,“ řekl jsem po době značně dlouhé, „jsem podmnění vším, co s námi v životě bylo a co s námi udělali jiní. A jiní jsou podmnění vším, co s nimi bylo v životě jejich a co jsme s nimi udělali my. Tak mám skoro za to,“ řekl jsem, „že něco, co se zdá, jako že nic není, může po mnoha letech nabyt i povahy zločinu. Ve svých důsledcích. Ale v důsledcích, když se předtím zdálo, jako že to nic není, se zločin neuznává, a tedy ani nesoudí a neodsoudí.“ A zatímco jsem to říkal, myslil jsem i na něho... Seděl, kouřil a stále držel na klné desky s odstraněným pozadím obrazu.

„Ještě něco mi Romuald sdělil,“ pokračoval jsem, „sdělil v té výstavní síni. Ze totiž matka ani Martin nebyli pohřbeni. Byli ohořeli a spálení jako všechna těla v parku, k nepoznání. Došlo k tomu při posledních raních náletech. Zechner tvrdil, že tehdy letci na ně už jen nestříleli, ale spalovali je iz plamenometů. Nexistuje žádný Martinův

hrob, než společný hrob tisíců kdesi na území Drážďan. Možná že bratr, sdělil mi Romuald, je pohřben kdesi v tom parku...“ a v duchu jsem si připomněl, co mi ještě Romuald říkal, aniž jsem to Potockému sdělil.

„Není tedy Martinův hrob, Michale, řekl mi Romuald, není hrob, který bys mohl navštívit, u něho posát, křtičku na něj položit. Ale musím ti něco říci. Martin byl hodný hoch, řekl mi Romuald, měl velmi rád rodiče i mě, svého bratra. Ale nejraději měl tebe. Já to věděl dávno, už dávno v Praze, když jsme ještě chodili v pět, ale nežárlil jsem. Takový je život. Měl rád jako nikoho na světě a nikoho ani pak v Lipsku a v Drážďanech na konci svého života. Já to vím. Jsem jist, že celou tu dobu do své smrti nemyslí na nikoho jiného tolik jako na tebe a na konec války se těší hlavně proto, že se zase sejdete.“ A nahlas jsem Potockému pravil: „Martinův hrob tedy není, leda jen společný na území Drážďan, a kěz by bůh dal, aby to bylo alespoň...“

do
chu
něsto
že lidé
začaly
době bylo
stoupit k
ohledu byl
jeho vrstevníci
tam už dá

stejně jako na
na jihu, v ně
v horách, že
ch a polích,
v německé
tvých obětí
kdy neměla
omuald ve
ily nemáš
sdělil mi,
těl téměř
l: „A Mi-
el desky
l velice
zeptat.
a něco

ptal, a skutečně se mi povedlo, že jsem ho předešel.

„Rád bych se vás teď nakonec na něco zeptal,“ prohodil jsem a napil se vína, „jak se vám teď, když jsem vám to dopověděl, jak se vám ten Martin jeví. Co o něm řeknete. Byl dobrý nebo špatný, byl hodný nebo zlý, byl vinen či nevinen, chtěl lidem pomáhat či ubližovat,“ a Daniel Potocký odvětil:

„Byl dobrý, hodný a chtěl lidem pomáhat. Byl neviný.“

„Ano,“ kývl jsem a znovu se napil vína. „Vylíčil jsem vám, jak jste sám řekl, peklo nevinného chlapce. Poslední soud chlapce, který byl dobrý, hodný, chtěl lidem pomáhat a byl neviný. Jaký asi by měl být poslední soud těch, kteří jsou vinni, pomoci lidem se zdráhali a přežili.“

Právě v té chvíli, kdy jsem to vyřkl, chtěl někým z klíma odložit pozadí obrazu. Na stolek to nešlo, byl plný sklenek, zbytku nádobí, mohl je však dát na zem ke svému křeslu, to však neučinil. Nechal si ho dál před sebou na klíně a velmi zaražen na mne pohlédl. Tím bylo vše dokonáno.

Tím bylo vše dokonáno, co jsem zamýšlel učinit do půlnoci a v půlnoci pak s tím vším skončit. Skutečně sledoval mě vyprávění, o tom dávno nebylo pochyb. Mnohý, přemnohý jsem mu nesdělil, přemnohý obětel, tímzně, záměrně, mnohý z toho, co jsem přímo slovy nesdělil, mohl vytušit anebo se na to zeptat, na mnohý se nezeptal. Ale vyprávění chápal a rozuměl mu, o tom rovněž nebylo pochyb. Celou tu dobu netušil, že mním ještě jinam, a předčasně se nevylékal, ani o tom už nebylo pochyb. A skutečně už nebylo pochyb ani o tom, že vydržel při plném vědomí a neopil se, ba dokonce i věřil, že mu dávám námět. Vše, co jsem měl na chatě v plánu, se splnilo a teď zbýval už jen závěr. Závěr s Danielem Potockým. Jediné,

hrob, než společný hrob tisíců kděsi na území Drážďan. Možná že bratr, sdělil mi Romuald, je pohřben kdesi v tom parku...“ a v duchu jsem si připomněl, co mi ještě Romuald říkal, aniž jsem to Potockému sdělil.

„Není tedy Martinův hrob, Michale, řekl mi Romuald, není hrob, který bys mohl navštívit, u něho posát, kvitku na něj položit. Ale musím ti něco říci. Martin byl hodný hoch, řekl mi Romuald, měl velmi rád rodiče i mě, svého bratra. Ale nejraději měl tebe. Já to věděl dávno, už dávno v Praze, když jsme ještě chodili v pěti, ale nežárlil jsem. Takový je život. Měl tě rád jako nikoho na světě a nikoho ani pak v Lipsku a v Drážďanech na konci svého života. Já to vím. Jsem jist, že celou tu dobu do své smrti nemyslí na nikoho jiného tolik jako na tebe a na konec války se těšil hlavně proto, že se zase sejdete.“ A nahlas jsem Potockému pravil:

„Martinův hrob tedy není, leda jen společný na území Drážďan, a kěz by bůh dal, aby to bylo alespoň v tom parku. Romuald však dodal, že Martinův hrob je vlastně po celém Německu. Na východě stejně jako na západě, na severu stejně jako na jihu, v německých městech, vesnicích, v horách, řekách, lesích, na cestách, lukách a polích, všude. Martin je všudypřítomný v německé zemi jako oběť, jako milióny mrtvých obětí ostatních a snad proto by už nikdy neměla být válka. Michale, řekl mi Romuald ve výstavní sni, bylo to hrozné. Ty nemáš představu, jak to bylo hrozné. A sdělil mi, jak na válku doplátil on. Že ztratil téměř všechno. Matku, otce i bratra. A řekl: A Michale, nemám jednu ruku a oko.“

Stále seděl, kouřil a na klně měl desky s odsřizženým pozadím obrazu. Byl velice stíněn. Zdálo se, že se chce na něco zeptat. Avšak já nechtěl, aby se právě teď na něco

ptal, a skutečně se mi povedlo, že jsem ho předešel.

„Rád bych se vás teď nakonec na něco zeptal,“ prohlásil jsem a napil se vína, „jak se vám teď, když jsem vám to dopověděl, jak se vám ten Martin jeví. Co o něm říkáte. Byl dobrý nebo špatný, byl hodný nebo zlý? byl vinen či nevinen, chtěl lidem pomáhat či ubližovat,“ a Daniel Potocký odvětil:

„Byl dobrý, hodný a chtěl lidem pomáhat. Byl nevinný.“

„Ano,“ kývl jsem a znovu se napil vína. „Vyhčl jsem vám, jak jste sám řekl, peklo nevinného chlapce. Poslední soud chlapce, který byl dobrý, hodný, chtěl lidem pomáhat a byl nevinný. Jáký asi by měl být poslední soud těch, kteří jsou vinni, pomoci lidem se zdráhali a přezíli.“

Právě v té chvíli, kdy jsem to vyřkl, chtěl někam z křina odložit pozadí obrazu. Na stolek to nešlo, byl plný sklenek, zbytku nádobí, mohl je však dát na zem ke svému křeslu, to však nečinil. Nechal si ho dál před sebou na klně a velmi zaražen na mne pohlédl. Tím bylo vše dokonáno.

Tím bylo vše dokonáno, co jsem zamýšlel učinit do půlnoci a v půlnoci pak s tím vším skončit. Skutečně sledoval mě vyprávění, o tom dávno nebylo pochyb. Mnohé, přemnohé jsem mu nedsdělil, přemnohé obešel, úmyslně, záměrně, mnohé z toho, co jsem přímo slovy nedsdělil, mohl vytušit anebo se na to zeptat, na mnohé se nezeptal. Ale vyprávění chápal a rozuměl mu, o tom rovněž nebylo pochyb. Celou tu dobu netušil, že mňím ještě jinam, a předčasně se nevyjelal, ani o tom už nebylo pochyb. A skutečně už nebylo pochyb ani o tom, že vydřel při plném vědomí a neopil se, ba dokonce i věřil, že mu dávám námet. Vše, co jsem měl na chatě v plánu, se splnilo a teď zbýval už jen závěr. Závěr s Danielem Potockým. Jediné,

co nevyšlo, byl čas. Měl jsem s ním skoncovat do půlhoce a teď již pomalu, pomalu mělo začít svítat. Protáhlo se to, avšak na tom už nesešlo. Nyní jsem měl vytáhnout pistoli a začít....

„Tak abychom si řekli, pane Potocký, teď nakonec pár slov,“ tak jsem měl začít v křesle naproti němu tvář v tvář a s pistolí v ruce, „aby bylo konečně už, pane Potocký, jasno. Samozřejmě vám, mně jasno je. Abyste si vy ještě do morku kosti uvědomil své nepotrestané hříchy. V roce 1942, kdy začínaly odcházet židovské transporty do koncentráků, dostal jistý váš známý, jehož jméno teď úmyslně neřeknu, od rodiny Feldsteiny do úschovy pár vzácných věcí. Byly to tři obrázky, pět perských kobereců, dva náct kusů šperků a tučet zlatých mincí. Vše ostatní, co rodina měla, nestálo za řeč. Toto byl její majetek. Po válce, když se z rodiny vrátil pouze jeden její člen, váš známý úschovu zapřel. Arthur neměl doklad a odvolal se na vaše svědectví, vy jste byl při tom. Vy jste však svědectví odmítl a úschovu jste popřel. Za věnování Slavíčkova obrazu, který dodnes visí ve vašem bytě v Libni, v Roznovské ulici 12. Za války jste jako redaktor napsal pod šifrou ABC článek do novin, v němž chválíte čistotu rasy a pohrdáte lidmi, kteří právě tehdy zasloužili největší pomoci a šetrnosti, protože byli masově vyhlazováni v plynových komorách a váš známý sám uschovával, lépe řečeno už vlastnil majetek jedné z těch rodin, neboť žil v pevné víře, stejně jako vy, že se z nich nikdy nevrátí. Za války jste napsal pod značkou -by- třířádu na německý pořádek a organizaci. V noci je bombardováno nádraží, zničený koleje, lokomotivy a vozy, ale za pár hodin se učiní náprava a ráno už zas vlaky jezdí. Jaké pracovní hrdinství a síla německého ducha! Je válka, napsal jste dále pod značkou -by-

avšak ať je zásobování sebenáročnější, svůj příděl potravin, který má český občan dostat, vždy bezpečně dostane. Díky německým úřadům, které právem zakročí proti všem sabotérům liškového systému a díky německému železnému pořádku. Nikdo nebude hladovět ani napříště. Nic z toho jste tenkrát v českém tisku psát neměl, protože to nahřivalo nepříteli, ale po válce vás z toho neobvinil nikdo, protože se o to zasadil váš známý, jemuž jste křivou výpověď pomohl k majetku a který ještě tehdy zastával velmi vysoké místo. Sekretářku vašeho šéfredaktora Jiřinu Tondlovou jste znemožnil tak, že musila opustit redakci, ač jste mohl předpokládat, že ji tím vystavujete nebezpečí. Ze bude musít do továrny na práci, na níž nebyla zvyklá, a to jen proto, že se vám znelíbila, že odmítla být vám po vůli. Ve vašem domě v Roznovské bydlí na začátku války jistý pan Kurt Knoor, který pocházel ze Sudet, přesně z České Lípy, a později vešlo ve známost, že je členem gestapa. S ním jste besedoval tak často, srdečně a důvěrně, až vaše druhá žena se z toho zhroutila. Nejen tím, ale i svým nepokrytým zálemnictvím jste ji utrápil a předčasně přivrel do hrobu. Kdybych nevěřil v serióznost a schopnost tehdejší kriminálky a policejního lékaře, který byl náhodou Němec, mohl bych váhat, zda dokonce nešlo o sebevraždu. Po válce jste svědčil proti gestapáku Kurtu Knoorovi jako udavací a židovskému katu. Přispěl jste k tomu, aby jeden redaktor v jistém nakladatelství, Karel Zeman, byl nasazen do říše, protože nechtěl tisknout jakousi jednu vaši povídku, nadepsanou Na úsvitu příštího dne, v níž popisujete politicky tak nebezpečně lásku Němky a Čecha, že to byla pětina propagace převýchovy našich lidí. Dostal jste se do rodiny pana Pavla Jeřábka, úředníka tehdejšího pozemkového úřadu, Bodenamtu

v Bubenci, který měl dvě dcery, ale byl jste odmítnut, a pak jste se snažil, naštěstí marně, učinit potíž otci v sekretariátu Waltra Bertsche, který byl tehdy šéfním onoho úřadu, a byl vám na hony vzdálen, protože jste tam nikdy nepůsobil. Mému příteli z gymnázia J. T., bytem v Karlíně, na něhož vzpomínám s věrností a láskou, jste zas působil potíže, když byl jako mnozí jiní z jeho třídy jisté dny v týdnu pracovně nasazen v Praze, důvod mi není dodneska znám. V případě Jaromíra Cervenky, Karla Stachovského a Kamily Blažkové jste vystupoval tak, abyste u nich vyvolal strach a dosáhl svého. U Blažkové postele, u předchozích falešná svědectví, která měla zakrýt vaši prostopášnost. Bohužel, dnes jsou už všichni tři mrtví. Jednou jste projevil v tehdejší Národní politice velkou lítost nad zničenými uměleckými díly v některých německých galeriích, které byly postřeleny náletem, avšak slzy za zničená umělecká díla německými bombami v Londýně, Leningradu a Charkově jste nenonil a mlčel o všech těch krádežích obrazů, soch a šperků, které nacisté uloupili v zabraných zemích a celými vlaky je odváželi do říše. A konečně to poslední, pane Potocký, to nejotřesnější. V lednu 1943 jste s velkým zájmem studoval na magistrátu města Prahy přehlednou statistiku občanů národnosti české s pražským bydlištěm podle ročníku narození a pohlaví. Nikoli statistiku pohlaví ženského, ale mužského a nikoli ročníků dějme tomu 1921 či 1922, ale ročníků 1926 a 1927, která tedy tenkrát obsahovala seznam hochů, jimž bylo v té době šestnáct a sedmáct let. Zjišťoval jste, kolik z nich je učňů v učebním poměru a kolik z nich je studentů na středních školách, to jest před maturitou. Vím, proč jste to dělal, pane Potocký, pro jejich krásné oči ne. Měli-li být nasazen na práci do říše čtyřicetiletý redaktor naklada-

telství, protože vám nechtěl tisknout povídku, to vzbudil lítost ve vás nemusilo. Ale že jste chtěl vědět, kolik bude v čase co možná krátkém k dispozici pro bombardované Německo šestnáctiletých a sedmnáctiletých českých hochů, kteří vám nikdy neublížili a kterými se napoří pracovní síly nacistické bestie, to volalo do nebe a vašim svědomím pohnulo tak málo, jako byste počítal v druhéžárně, kolik dorostlo už kurát, která mohou jít pod nůž. Uminil jste si o tom promluvit se zástupcem tehdejšího tiskového šéfa u úřadu říšského protektora, to už byl Heydrich mrtev, a skutečně jste s ním mluvil. Chrtěl jste nalézt způsob, jak nasazení tak mladých českých hochů v říši veřejnosti v novinách co nejpřijatelněji podat. Možná že i proto, abyste ukázal svou literární schopnost aspoň v novinářství. Už k tomu nedošlo, protože onen zástupce byl zatím z Prahy odvolán a vaše vkladná nabídka zapadla, zapadla — asi to sám víte — kupodivu kdesi v šuplíku samotného úřadu říšského protektora v Černinském paláci. Na magistrátu v Praze tehdy působil, jak víte, otec našeho Prokopa, jehož jsem ve vyprávění schválně pojmenoval Slavík, abych vás předčasně nepolekal. Ten toto všechno přesně věděl a mohl to dosvědčit, kdyby nebyl popraven za hospodářskou sabotáž v prosinci 1944, stejně tak jako jeho syn, náš přítel Prokop, tehdy dvacet dva let stár, o dva měsíce později, v únoru 1945, téměř na den přesně, co zabýnul Martin Blaskowitz v Dráždanech. Tudíž v době nejvyššího ohrožení národa, kdy bezpočet lidí bojoval v ilegality a byl popraven, vy jste jednal tak, jak jste jednal, chtěl jste dokonce obětovat mládež, a já vám to právě teď připomněl. Teď přišlo účtování. Podstoupil poslední soud nevinný chlapec, který chtěl pomáhat lidem. Teď však podstoupíte soud vy, vinný člověk, na něhož

mířím pistolí. Jedinou vaší polehčující okolností je to, že jste chtěli obětovat mládež chlapeckou a ne dívčí, vy prase. Tak co na to ještě naposledy odpovíte...“

Byl jsem ovšem připraven na jeho obranu. Že Arnr Feldstein musil být po návratu z koncentráku hospitalizován na psychiatrii — a mohl dodat, jako ten dáždanský Zechner — protože trpěl stihomamem, a že si úschovu majetku vsugeroval a operoval vymyšleným svědkem. Ze sekretářku šéfredaktora Tondlovou neznemožnil, aby musila do fabriky. Músila tam proto, že ji šéfredaktor nemohl dále udržet v redakci před německým úřadem, neboť vyšlo najevo, že její předek byl žid jménem Schwarz a podřádné místo v továrně ji mělo ukryt před slídivým zrakem Němců. Sám ji spolu se šéfredaktorem Vrbou takové nenápadné místo našel v žilkovské papírně a ona mu za to byla vděčná a on s ní nikdy nic neměl. Ovšem Jiřina Tondlová žila už pět let v cizině a nebyla k dosažení. Redaktor Zeman nebyl nasazen v říši proto, že nechtěl tisknout jeho povídku, ale proto, že podporoval vydávání překlady knih anglických klasiků, které sice výslovně na indexu nebyly, ale nacistům se přesto nelíbily a navíc tím podporoval překladatele, jejich rodiny byly v té době postiženy různou persekcí. Což nebyla takto postižena rodina Heleny Štěpánové-Malé anebo Jamese Pilarzika? Čerpankové-Malé anebo Jamese Pilarzika? Čerpanku, Stachovského a Blažkovou nezastaršoval. Upozorňoval je pouze zastřenou formou na nebezpečí, které jim hrozí, a chtěl dosáhnout toho, aby upustili od neuváženosti a neriskovali zcela zbytečně a marně. Totéž platí o rodině pana Jeřábka z pozemkového úřadu v Praze, který měl na starosti jižní Moravu. Když hrozilo prozrazení, že si dává posílat moulku a zabíjačky načerno správou statku v Čejči, požádal jako redaktor pozem-

kový úřad o umožnění napsat článek o vrchní správě statků v Hodoníně, pod níž Čejč spadal, jmenovat pozemkový úřad jako vzorného organizátora a v tom smyslu pochválit i úředníka. Ostatně to učinil, formou malé reportáže, a Čejč mu poděkoval. Nebylo-li v článku uvedeno jméno úředníka, bylo to proto, že korektor je škrtnl jako neúčelné či zbytečné. Mému spolužáku z gymnázia J. T. nikdy nezkřítli ani vlas, sám jsem řekl, že nevím, proč by to byl dělal... ano, tohle mohli prostě líceměrně popřít, postiženého našťeší nebylo. Článek o čistotě rasy pod značkou ABC napsal stejně jako článek o německém pořádku ve spojích a v zásobování pod značkou -by-, ale to jen proto, aby vůbec taký něco napsal a aby tím spíše mohl pomocí sekretářice s židovským předkem, vůbec varovat všechny ty, kteří jsou jmenováni. Což ostatně potvrdil i tehdejší ministerský rada, jehož viním z krádeže židovského majetku. Těmuž účelu sloužila i občasná debata s Kurtem Knoorem a též tomu, aby se od něho něco dozvěděl. Že proti němu po válce svědčil, to mu snad nebudu přičítat k tži. Jeho ženu připravily do hrobu žaludční vředy, na něž se sice neumírá, ale nastala komplikace a srdeční infarkt. Cožpak to není napsáno na jejím úmrtním listě, nehledě k tak vážné věci, že ho vlastně skryté viním z vraždy? Že litoval rozbombardovaných uměleckých děl v německých galeriích, bylo uměleckých děl v německých galeriích, bylo upřímné. Cožpak vzdělávaný člověk nelituje, jsou-li nicena nenahraditelná umělecká díla, ať jsou kdekoli, v Německu, v Americe, v Rusku? Litoval nicméně děl a tím odkrýval i svou nevinnost k válce. Že neplakal nad zničenými díly v Londýně, Leningradu a Charkově — toho přece nebylo třeba. Nebylo jich tak moc, protože Angličané a Rusové zabezpečili moudře a včas tato díla před zkázou. A konečně, psát o krádežích a loupežích nacistů

v okupovaných zemích vůbec nešlo, to přece každý soudný člověk jistě uzná. No a pokud jde o to studium statistiky na magistrátu města Prahy... tady se mohl vykroužit dokonce způsobem mnohými. Předně mohl tvrdit, že neměl v nejmenším úmyslu upozornit na nějaké skryté pracovní rezervy z řad nedospělé mládeže pražské, ostatně jaké upozorňování, Němci přece ty rezervy znali sami nejlépe a nikdo je nemusel na ně navádět... za druhé statistiku studoval z příčin právě opačných, aby totiž viděl, jak početné by mohlo být nebezpečí, kdyby k nasazení učňů a studentů došlo, a mohl mu v novinách předcházet a čelit jmenovitě poukazem na nutný počet mladých pracovníků pro město Prahu, nezbytně řádně vyučených nebo s maturitou... a konečně, že byl příliš malý pán, než aby mohl Němcům, natož pak dokonce osobně náměstků šéfa tiskové služby u říšského protektora, nabízet recept, jak přijatelně formulovat v tisku ne-populární zvěsti, cožpak nejlépeším důkazem, že podobnou myšlenku nikdy nepojal, není to, že nikdy nenapsal ani jednu oportunní řádku po studentských tragédiích v listopadu 1939, po smrti Reinharda Heydricha v roce 1942 a po vypálení Lidic téhož roku? Dokonce nenapsal ani posmrtnou vzpomínku na redaktora Lažnovského, jak Němci říkali „zavražděného zákeřně“, s nímž se jako novinář znal? Vždyť přece právě například Copak jedny z prvních článků po 9. květnu 1945, oslavující naše osvobození, nevyšly právě z jeho péra? A naopak vůbec, když jsme ještě u té mládeže. Neumožnil právě on jako redaktor v roce 1943 a 1944 dvěma bývalým mladým posluhačům právnické fakulty obživu v tiskárně a tím je zachránil před nasazením v říši? Neprojevil snad dostatečně svůj odpor k nacismu a Hitlerovi, Heydrichovi a Frankovi v sou-

kromí? Měl to snad křičet veřejně na Václavském náměstí u sochy svatého Václava? Kdyby se býval byl opravdu provinil, zdaž by nebyl býval po válce potrestán jako mnozí kolaboranti a škůdci? Copak by byl nedostal aspoň „malý dekret“ jako tito lidé? A copak se dosud nenajdou někteří svědci, kteří jeho nevinnu mohou prokázat?

Tato obrana více méně věrohodně vypadala na pohled, přesvědčivou se zdála. Ve skutečnosti směřovala pravdu se lži, polezeť s polopravdou a místy uživala pravidla, že když soudce předvede zlodějí tři svědky, kteří ho viděli při krádeži, obžalovaný se hájí, že může předvést svědků pět, kteří ho při krádeži neviděli.

„Pane Potocký, že tohle budete říkat, jsem předem věděl, ale je to marné.“ A byl bych řekl:

„Pane Potocký, teď nerozhodne, co vy říkáte, ale co já držím v ruce. Teď neplátí vaše slova, ale tahle má pistole, kterou na vás mířím.“

Vpravdě bych ho byl nezastíhl. Nikoli proto, že bych byl nechtěl — tak slabou, bídňnou vůli jsem neměl — ale nebyl bych ho zastíhl proto, že jsem nechtěl být vrahem. A také proto, že Potocký nestál za to, abych přidělával práci kriminálce. I když by byl případ z hlediska taktického vyšetřování jasný, přece by byla musila podniknout mnohá setření, například už hned prohlídku místa trestného činu, protože upustit od prohládky a mnoha dalších věcí, i když je případ jasný, je v kriminalistice naprosto nepřijatelné. Byl bych jim však ulehčil práci jako dosud nikdy nikdo. Otázku, jaký trestný čin byl spáchán, kde a jak, jakými prostředky a na kom, vše bych byl sdělil a protokol sám náležitě vypracoval. Rekonstrukci děje a způsobu provedení bych byl udělal a předtím bych byl ulehčil ohledání a popis místa

nálezu mrtvoly i okolí, chaty a zahrady. Před prohládkou bych byl zjistil stopy před poškozením, v pokojku bych byl nic neměnil, nic z něho neodstranil a nic neodhmatal, ani mrtvolu ani čehokoli na ní a okolo ní bych se byl nedotkl, dokud by nebylo vše důkladně prohlédnuto, podrobně popsáno, nakresleno a odfotografováno a nebyvali by měli ani potíže s mrtvolou. Stopy zápasu a násilí by na ní nebyly, žádná předemrtvá křeč, protože bych byl Potockého skolil náhle a hned. Nemusili hledat nábojnice, střely, náboje, identifikovat zbraň podle stop na střele, byl bych ho skolil vlastní pistolí jedinou ranou. Jako by nemusili zjišťovat počet střelných ran, nemusili si ani ověřovat, že jsem střelil na krátkou vzdálenost, dráha střely by byla přímka a její směr by dověděl, že jsem pálił z protějšího křesla. Poloha hlavy, trupu, paží, rukou Potockého by byla závšela na chvíli, kdy bych byl střelil. Snad bych byl střelil ve chvíli, kdy se napil a držel sklenku poblíž úst, poslední doušek bych mu byl dopřál. Žádná kaluž krve na zemi by se byla nenašla ani stříkání na jeho krásném béžovém tričku. Žádné pruhy krve by nestály různé směry a ani by se byly nektížily, což by byl důkaz, že byl mrtev hned, bez agónie a že ani po smrti jsem s ním nehnul. Byl bych třel přesně doprostřed jeho čela, kde je takzvaný lobus frontalis, sídlo jeho ničemného rozumu a duše.

^F Avšak, co by to bylo bývalo platno. Podle mého soudu by se byli mohli omezit jen na otázku motivace činu a eventuelního spolupachatelství. Spolupachatelství neexistovalo a motivace — ta by ovšem byla oříškem. V té souvislosti by byli museli vyžadovat, co měl Potočky na klíně, jakési odstříženou, pozadí obrázu s jakýmsi peklem. Posledním soudem. Avšak který psycholog pohnutky

jednání by byl pochopil do nehlubší hloubky a všech složitéch jemností, byl jsem si jist, že téměř žádný, nicméně motivaci by bývali zjišťovat musili, jediné s ní by bývali měli práci, velkou práci, prokurátor by byl protokol bez ní nepřijal. K otázce spolupachatelství by si byli určitě vyžádali experty, asi daktyloskopické laboratoře doktora Ondrušky, protože to první, co by bylo vyšetřovatele napadlo, zvěšit kdyby to býval byl kapitán Potužil, by bylo, zda v pokojku kromě mne a obětí byl ještě někdo. Mohl mít též podezření, zda oběť nebyla současně i otrávena, a byl by nařídil chemický rozbor zbytků poutavin — vína, légru z kávy, stop vajec a slaniny na talířku, ač by byl věděl, že na to stačí pítva. Nakonec by se bylo prokázalo, že všechny výsledky pátrání a zjišťování souhlasí navlas s výpovědní pachatele, že se ušetřilo i za služebního psa, ale co naplat. Práci by bývali měli a také nepřijemnost lidí, svědci, kteří byli na místě trestného činu těsně před ním a viděli pachatele i oběť, to jest v chatě inženýr Mach a Eva Jarná, a třetí — plukovník Nyklas — by se byl třeba případu sám ujal a v noci by byl zhasínal světlo v protější chatě ještě později, než činil dosud. Ne, nebyl bych Potockého zastřelil.

Belgická pistole FN z roku 1935, ráže 9 mm s dvojitým zásobníkem na 14 nábojů, kterou jsem si vzal na chatu, byla provrána a nestřílela. To ovšem nebylo vidět a Potočky se to zatím neměl dozvědět. Vzál jsem si ji úmyslně, abych ho mohl — kdyby k něčemu došlo — navíc ještě shodit. Dokonce jsem počítal, že až se mu přiznám, půjčím mu tu veselou pistolí do ruky, aby na ni byl otisk jeho prstu. Smysl jeho pozvání na chatu a tudíž celé této noci tkvěl v něčem jiném. Předvést Potockému jeho spornou minulost válečnou, vyčistit Potockému vše-

chma jeho provinění, představiv Potockému jeho vlastní bídu, doložit mu jeho ubohou neschopnost literární a obnažit mu pochvbný styl jeho vlastního života. Ukázat mu to názorně a věcně na živote jiném, vzácnějším, cennějším, čistším a nevinném, jako člověk, který právě líčí dvojitou jakost předmětu, dvojitý druh věci, dva způsoby bytí, a zastrážit ho tak, aby dostal šok. Aby dostal šok a pamtoyal si to celý život. Věděl jsem, že se tím nikdy nikomu nepochlubí a ponese to sám na vlastních bedrech, což obojí bylo důležité. Jana, chemička z Ústavu pro soudní pitvu, jejíž muž byl prokurátor a která, ač nikdy nestudovala psychologii, mývala dobré duševní odhady, tohle dokonale pochopila. V Praze před návštěvou Potockého jsem jí řekl: „Vždy se musí pro případ, jako je tento, volit takový způsob, aby jeho utajení bylo zcela jisté a byla jsi kryta. Toho lze dosáhnout jen tím, že záruka utajení bude v onom člověku samotném. Živořena se s tím potáhne jako s železnou koulí a bude mlčet.“ To měl být trest, poslední soud s Danielem Potockým, a pak ještě drobnost. S hloupým nechtivým lotrem.

Proč právě já jsem chtěl toto vše udělat a provést?

„Když mě zastřelíš,“ mohl se Potocký zmocit na taková slova před namířenou pistolí — a člověku mohla připadnout jako opožděný, vřízený výkřik — „když mě cvakneš, skončíš i ty. Půjdeš před soud jako vrah.“

„O to se vy už starat nemusíte,“ byl bych řekl se smíchem, „to vám už může být jedno. Spravedlnosti bude učiněno zadost.“

Avšak nebylo pravděpodobné, že Potocký před ústím pistole takto promluví. Bylo mnohem jistější, že bude říkat, abych nebláznil. Tak se v takových případech — aby se odvrátila smrt — mluví. Abych tu pistolí

odložil. Že za nic nemůže — i tak se v takových případech mluví a nejen před hrozbou smrti, ale i u normálních soudů. Že mi přece řekl, jak to všechno bylo. „Prosim tě, přestaň a vzpamatuj se,“ mohl prosit a mohl mě zapřísahat, že mluví pravdu, a mohl mě zapřísahat, že to myslil dobře — tak se mluví nejčastěji — a mohl se pokusit volat o pomoc a mohl se pokusit o útěk dveřmi, nikdy statečnosti nevyňikal, ač pokus o útěk dveřmi by si byl jistě statečnosti žádal, protože mohl myslit, že jak se polne, začnu střílet. Pro případ, že by byl volal o pomoc, ač by to bývalo objektivně nesmyslné, jsem chtěl pár minut před výstupem znovu zavřít v pracovně okno. Nemusil být slyšet jeho pokřik v sousedních chatách. Kdyby byl utíkal z místnosti, byl bych ho dostihl ještě na schodech anebo dole v přizemí. Z chaty ven nemohl, byla uzamčena, a čas na vyskočení oknem — třeba tím, které jsem otevřel v kuchynce — by byl neměl. Kdyby byl však přece jen vyskočil, byl bych ho už zcela jistě chytil na zahrádce, než by byl přešel plot. Hbitost jeho těla, ač bylo štihlé, byla prabídlná. „Kdyby volal o pomoc venku na zahrádě, kam by se mu případně podarilo přehnout, a vzbudil sousedy,“ řekla Jana v Praze před jeho návštěvou na chatě, „klidně jim řekneš, že se zřejmě pan Potocký zbláznil. Kdyby tvrdil, žeš ho ohrožoval zbraní... kdo by mu to věřil? Tím spíš by uvěřili, že se zbláznil, a mohl bys dokonce požádat sousedy s telefonem, aby zavolali z Benešova záchranku. Aby jim navíc ještě vykládal tvou žalobu, to vůbec v úvahu nepřijde. To by si rozmyslil vskutku.“

Proč právě já jsem toto vše chtěl podniknout a provést?

Pak bych byl ovšem nechal Daniela Potockého vyspat dole v „obýváku“ a ráno bych mu byl nabídl snídání. Asi by býval

nebyl schopen sousta, být i rád jedl, asi by se bylo dostavilo nechtutství. Pak bych mu byl ukázal provratanou pistoli, ba mu ji dal i do ruky kvůli těm otiskům, ale současně ho upozornil, aby celou tu noc nebral na lehkou váhu jako nějaký zlomyslný či nejnepříjemnější zert. Ze při jeho obvinění jsem v nejmenším nežertoval. A že ať se to zdá sebepodivnější, dávám mu jednu možnost, jak se vykoupit.

„Dávám vám jednu a jedinou možnost, jak se, pane Potocký, vykoupit, ať se vám zdá sebepodivnější,“ chtěl jsem mu říci ráno, až bych mu byl ukázal provratanou pistoli, upozornil jej však, že jsem nežertoval, a poskytl mu smídání, které by se ani netknul, „jedinou. Ze si v Praze co nejdříve sednete, vezmete stroj a vše, co jsem vám vyřkl, Martínův námet, zpracujete jako novelu, jak vám vnučuji od první chvíle. Jako novelu, avšak co hlavně, pane Potocký, a to je podmínka. Ze bude mít jednu hlavní ideu.“ A byl bych řekl:

„Teď vám to už mohu svěřit. Co mi sdělili ten hoch ve Stromovce u rvbníka v den poslední schůzky, když mi líčil svůj vztah k lidem, který jsem vám nahore v pracovně jen nakousl a nedořekl a vy sám jste to chtěl slyšet podrobně. Řekl totiž nejen to, že by lidem rád pomáhal, že by mu to bylo příjemné a milé. Vím, mohl byste se pozastavit nad tím, že by to pak tak velká zásluha nebyla, kdyžby to dělal pro vlastní potěchu a radost, ale to je věc jiná a Martin byl mladý upřímný hoch, který bodře řekl, jak co cítil. Martin však ještě v té Stromovce u rvbníka řekl: „Jako by se mi cosi zadržalo v duši. Jako by mě něco tlačilo. Jako bych se dusil v uzavřeném hrobě...“ Tak je to podobné, když vidím, třeba v hitlerjugend, že nevinní doplácejí a trpí a grázlové se vytahují, veselí a žijou si dobře dál. Tak je to podobné a tak

mě to tlačí. Tak, pane Potocký, tohle. Teď vte i to poslední, co vědět smíte, a tohle do té novely dáte. Jako její hlavní ideu. Ze nevinní doplácejí a trpí a grázlové se vytahují, veselí a žijou si klidně dál. Ze se vám to zadírá v duši, jako byste byli zažítva zazděn v hrobě. Víte, to bude taková pouhá básnická metafora, aby to vyznělo trochu poeticky. A nakonec, že na grázly nemusí vždy platit soud, protože není takového paragrafu. Věděl jsem ovšem, že to nikdy nedokáže napsat, a to měla být jeho potupa.

Proč jsem chtěl to vše připravit a provést? Pak bych ho byl nechal odjet do Prahy.

Daniel Potocký odložil pozadí obrazu přece jen na zem, protože na stolků nebylo místo, vnímal má slova, jaký by asi měl být Poslední soud těch, kteří jsou vinni a přezlí, a velmi zaraženě na mne pohlédl.

Byl pohnut. Byl zdrcen a na dně. A snad dokonce na jeho tváři byla i jakási pokora. Ač jsem mu neřekl jediné slovo obvinění, jedinou větu žaloby.

Pak si rukou, která se mírně chvěla, podal víno a napil se.

Venku za oknem uplývala světlá letní noc neslyšně a tiše a na konci její vlečky jako by se již chvělo svítání.

„Jaksi se mi zdálo,“ řekl jsem, „že jsem vás přerušil. Jaksi se mi zdálo,“ usmál jsem se, „že jste se chtěl ještě na něco zeptat...“ a on zaraženě kývl.

To, nač se ptal, mohlo být vsukutku žádoucí, aspoň pro literární kritiky, kdyžby bývala měla být celá ta smutná story o Martinovi napsána. Romuald mi skutečně dal Martinův portrét na výstavě mladých německých malířů a grafiků, konané pod heslem „Již nikdy válku“. Romuald musil tedy jít ve výstavní sni k panelu a obraz svěsit, a navíc právě obraz, který byl středem této expozice. To se vsukutku na výstavách nedělá.

„Snad jsem opomenul říci,“ odvětil jsem k protějším křeslu, „že druhý den výstava mladých malířů končila. Zastihl jsem ji právě v poslední chvíli, a k tomu ještě pozdě odpoledne, vlak z Drážďan do Prahy jel kvečernu. Snad tedy i proto,“ řekl jsem, „mohl autor obraz svěřit a na místě mi ho dát. V novele podotknete,“ řekl jsem a snažil se, aby můj hlas neznel ironicky či výsměšně, „v novele napište, že Romuald měl doma ještě tohoto díla... repliku.“

Znovu rukou, která se chvěla, sáhl po vínu a napil se. Teď už zas pil skutečně víc a velmi rychle sáhl i po cigaretě. A zeptal se naposled...“

„Dokážu pochopit,“ řekl zaraženě, dojatě a sklesle, „že v posledním roce války či ještě o něco dřív ustala vaše vzájemná korespondence. Chápu, že tobě Romuald psát nemohl, když byl na frontě. Mohl však více psát Martin, když na tebe nepřestával myslet. Ale nedokážu pochopit, že Romuald nepsal ani po válce anebo že ses o to nepokusil ty. Vždyť snad to první, co měl ten Romuald po válce udělat, mělo být, že by ti byl napsal, že Martin zahynul. Neumím pochopit, že jste se odmíteli i po válce, když jste byli takoví přátelé, a teprve po osmi letech jste se s Romualdem sešli a to ještě navíc čirou náhodou.“

Ani tato poslední otázka Potockého zdaleka nebyla nemoudrá, byla dokonce významnější než ta o svěšení obrazu ve výstavní sni. A nejen pro literární kritiky, kdyžby býval měl námět napsán, ale hlavně pro čtenáře. Skutečně, nebyl Potocký tak hloupý a v závěru vyprávění to již párkrát dokázal.

„Odpověď nechávám vaší úvaze, i když je významná,“ řekl jsem a opět se snažil, aby můj hlas neznel ironicky, „budete-li ji v novele čtenáři dlužen, čtenář se zarazí a pocítí

to jako velkou vadu. Vskutku to není na pohled věrohodné, že za dobu osmi let se Romuald neozval. A jak pak navíc se s tím mám vyrovnat já, že ani já jsem nepátral po Martinovi, když se neozýval on. Byly nějaké překážky, pro něž by náš občan jako já nebyl býval mohl v uplynulých osmi letech napsat svým přátelům do Drážďan, když znal jejich adresu a stejně tak naopak oni jemu do Prahy, když rovněž znali adresu? Co vám, tak nebyly. Že jsme se domluvili až po osmi letech, je divné a vymyká se to psychologii děje.“

„A tak tedy proč,“ opakoval, „mám o tom přemýšlet sám, který si s tím nevý rady a rozhodné na nic kloudného nepřijde? Nejsm spisovatel, ale jsem ještě horší psycholog. Ale já to nechci vědět jako autor, nýbrž tak vůbec. Proč jste se neozvali... a nemůžeme otevřít ještě tohle víno?“

Ano. První ze dvou posledních lahví byla dopita a Potocký se teď chtěl znovu ještě napít. Otevřel jsem láhev a nahlí do sklenek. Lpěl na mně jeho tázavý pohled, opět ta napjatá zvědavost, ač byl stále skleslý a dojat.

„Dám vám radu, jak byste to měl čtenáři vysvětlit,“ řekl jsem s pohledem k otevřenému oknu, za nímž se chystalo svítat, ale znovu mě přerušil.

„Není třeba radu, jak čtenáři...“ podotkl úporně, „jak to však bylo skutečně.“

„Můžete napsat...“ řekl jsem, úmyslně přehlížeje jeho slova, „že jsem třeba do Drážďan po válce vícekrát psal, ale dopis asi nedošel, když nepišla odpověď, a že jsem si mohl myslit, že oba bratři zahynuli. Stejně tak on, Romuald, mohl vícekrát psát do Prahy a také to nedošlo a on si pak mohl myslit, že už nemám zájem a dál se nepokoušel, zvláště když byl Martin mrtev. Nezapomínejte, že jsem zdaleka nebyl s Romualdem

v tom vztahu jako s jeho bratrem. Pak by to šlo podle pravdě, že když zemře hlava rodiny, pozůstalí si již nepíší s bratry jeho žetě. To by bylo vysvětlení i dost přijatelné a snad by je mnohý čtenář uznal. V podstatě by byla všechno zavinišla pošta. Ale přesto by to bylo vysvětlení... svěst to na poštu... nadmíru banální. A tak tedy ne. Můžete napsat, že Romuald Blaskowitz můj dopis dostal, byl byl adresován spíše Martinovi, nevědějí jsem přece, že je mrtev, ale úmyslně odpovéd neposal. Aby mi ono neštěstí nemusí sdělit. Třeba proto, aby mě neranil. Jakkoliv banální bylo vysvětlení prvé, tak zase toto druhé je krajně nepravděpodobné psychologicky. Tak vážné věci se po válce takto neřešily. Romuald by to byl neudělal, nechat mě v nevědomí, a já bych byl přece nějakou zprávu vymáhal. Vždyť lidé po válce se v těchto případech obraceli i k zprostředkovaní Mezinárodního červeného kříže. Můžete však podat ještě vysvětlení třetí. Mohl jsem si po válce myslet, že mezi mnou a Martinem vskutku došlo k hlubokému odčizení a že si oba myslíme stejně, on v Drážďanech, já v Praze, že co bylo, bylo, a co je totam, je totam a nemá cenu vyvolávat staré duchy, jako nemá cenu křísit mrtvé. Na začátku války nám bylo šestnáct sedmnáct let a po válce dvaadvacet a každý další rok nám bylo o rok víc, každý z nás má nové přátele — tak bych byl uvažoval u sebe a totéž přisuzoval Martinovi — máme snad i své vážné známosti anebo dokonce rodiny, a proč tedy křísit cily z času našeho dětství a dospívání, když život jde už jiným řečištěm? Pak by bývalo vskutku stačilo, aby jeden z nás druhému napsal a dopis nedošel, tudíž druhá strana by dopis nedostala a prvá strana nedostala tedy ani odpovéd, a máte konec jasny.“

Potocký pil, kouřil a přemýšlel. Nějak se

mu to nezdálo. A já si v duchu myslil: „Jistěže to tak nebylo, když byl Martin mrtev. Kdyby byl živ, byl by se ozval, copak se netěšil, že se zas shledáme? Co všechno mi jen Romuald ve výstavní síni řekl, co všechno mi pověděl...“ a pak jsem zdvihl hlavu a prohlédl:

„Nuže, ve skutečnosti to přece jenom bylo trochu jinak. Romuald mě ve výstavní síni velmi překvapil jistým sdělením. Nebylo myslitelné, že když jsme se po osmi letech shledali, byli bychom si neřekli, jak to vlastně po válce bylo, a Romuald mi řekl svůj případ, který mě udivil a zároveň i jaksí dojal. Bylo mi totiž záhy jasné, že se za mím skrýval jeho jistý komplex. Romuald záhy po válce odjel do Afriky.“

„Ano,“ kývl jsem a chtě nechtě se musil usmát. Potocký téměř vyvalil oči, „ano. Já tomu také nechtěl věřit, jak mě to udivilo, ale bylo to tak. Proč by mi to byl Romuald vykládal, abych ho obdivoval nebo aby mi mohl říci, že mi psal z Afriky a já to nedostal? Prostě Romuald skutečně do Afriky jel. Válka skončila v květnu 1945 a on jel v září. Bylo to v době, kdy mělo Německo takzvaný okupační statut čili omezenou suverenitu a ještě neexistovala Demokratická ani Spolková republika. K tomu došlo až v září 1949, tedy za čtyři roky. Nemá cenu říci, jak se tam dostal, jel tam legálně, přes hranice nepřechal, aspoň tak mi to říci, ale něco podstoupit musil, jen tak ho tam nepustili. Musil napřed zjistit, řekl mi Romuald, že jsem nebyl u SS a že nejsem válečný zločinec. Vrátil jsem se z fronty bez ruky a oka a mohl jsem být válečný zločinec, posteskli si, tak tohle musil zjistit. Nemá cenu říci podrobnosti,“ řekl jsem Potockému, „hodil byste tu novelu někam jinam, než kde má být. Nemá cenu říci ani to, kde vzal na cestu prachy. Můžete klidně napsat, že tam

jel dost bídně, a budete mít pravdu. Rovněž nemá cenu psát, kudy jel. Jel přes nás, přes Prahu... ne, nestavěl se," zavrtěl jsem hlavou. Potocký se mě už chystal přerušit... „přes Prahu a Rakousko do Itálie, ze sicilské Catanie na Maltu a odтамnad do Tripolisu, to je v Libyi. Z Libye cestoval přes Tunis, Alžír, Maroko, španělskou Saharu, Maurétanii, vesměs francouzské kolonie, kde se domluvil, Romuald totiž francouzsky obstojně uměl už z Prahy, a dospěl až do Senegalu a Guineje, kde se rovněž mluví francouzsky. Tato cesta mu prý trvala rok.“

„A proč tam proboha jel," vpadl teď Potocký a napil se, „co tam probůh dělal... a já odpovídal:“

„Jak mi to líčil, ocel se prostě na konci války v těžké krizi. Mluvil o krizi, ale zřejmě tím mnil i různé deprese a stressy. Vrátil se z fronty — přesnější řečeno z vojenské nemocnice — do zpusťosené vlasti a neměl ani matku, ani otce, ani bratra. Přišel o rodinu, o těch pár příbuzných, co měli, nevěděl — na tečku Asperovou jsem se nepal, a přišel o ruku a oko. Mrzák bez zácní, řekl mi doslovně v kanceláři výstavní síně, kde jsme pili kávu a Hetreide Kümmel z Cottbusu, „hrozně postižený člověk.“ — „To víte, řekl jsem Potockému, „že jsem se snažil mu to vyvrátit, to by na mém místě dělal každý, ale on jen mávl rukou. Nebyl jsem sám, kdo byl postižen. Takových lidí byly snad statisíce, vlastně celý národ. Každý jinak a navíc všichni společně. Postižení byli, co se vraceli z fronty nebo z koncentráků, co se vrátili jakžtakž v pořádku či s naději na uzdravení anebo se vraceli jako mrzáci, postižení byli i ti, co zůstali doma, ale nikdo se jim nevrátil, rodiče, kteří ztratili syny — děti, které ztratily rodiče, kolik takových znám jen tady v Drážďanech z nejbližšího okolí, například právě z příbuzenstva Zechmerových, já to

dotáhl na leutnanta, až jsem byl mladý, ale byl jsem vysokoškolská a na frontě se distrojnické šarže získávaly rychleji, na ústupu u městečka Lunince na Bílé Rusi, což byl železniční uzel, padl pár kroků ode mne mladý hrabě Bentinck, také poručík a výtečný kamarád, postižení byli lidé bez domova, bez skutečných čtýř zdí a střechy nad hlavou. Německá města byla zničena, vypálena, rozbombardována, Německo bylo v troskách. Neumíš si představit, jak hrozná byla válka, řekl mi Romuald, ale neumíš si ani představit, jak hrozný byl její konec. Co se v nás dělo, když jsme se vraceli a vrátili, zatím ještě nikdo nezachytil, nepopsal, nevypsal. Zde na této výstavě, řekl Romuald, je pár obrázků, které to naznačují aspoň výtvárně... Víte,“ řekl jsem Potockému, „Romuald měl velkou pravdu. My stále myslíme na hrozbu či nebezpečí nové války, na to, jak by byla strašná. Ale uniká nám, že stejně hrozný by byl její konec, začátek míru. Ostatně Romuald to řekl: „Lidé se na celém světě mohli radovat, že už je mír. My jsme se musli hrovnit. Napil jsem se a pokračoval:“

„Prostě, Romuald byl po válce na dně. Mluvil o zklamání, zbládnění, zoufalství. Kam pohlédl, všude rozvaliny, bída, podvýživa, nářek, pláč, smutek, nemoc a hluboké deprese a beznaděje. Co jen Hitler udělal z národa, do jaké zkázy ho vrhl, a on se zapřisahal, že už nikdy, nikdy v životě na nic nenalétá, na žádné osoby, na žádné ideje, že se už nikdy, nikdy nikým nedá zlákat a svěst, že nějaká politika pro něho už nikdy nebudé existovat a že může udělat jen jedno. Odejít z tohoto světa někam pryč, někam daleko, někam, kde ho nikdo nezná — prostě, dokonce se odpoutat a nic nechutí vědět a slyšet. Zarýt si život, bude-li na to mít ještě síl, podle svého. Mám ještě jednu ruku a jedno oko, řekl mi na výstavě, a to malíři stačí.

Druhou ruku potřebuje, jen aby si držel palec, ta se však může položit na stůl. Druhého oka je třeba na lepší vidění, ale to se jen tak říká. Že k vidění, i té perspektivy, stačí jedno oko, vím dávno. Předseveral jsem si, že odjedu do Afriky a tam budu malovat krajiny, v nichž jsem v životě nebyl, kde nejsou trosky, hroby, váleční mrazáci, zoufalí lidé, ale kde nejsou ani zločinci. Budu malovat palmy, kaktusy, pralesy, stepi, savany a pouště. A také řeky, jezera, hory, sopky a z živých bytostí pouze zvěř. Slony, nosorožce, antilopy, žirafy, zebry a pštrosy, ale také lvy, levharty, leopardy a pantery, z těch nikdo válku nevyvolal a nevedl a nikdo z nich neměl svého Hitlera, NSDAP a jiná zařízení. Romuald se chtěl usadit u některého afrického národního parku, u přírodní rezervace, kde by vystavoval své obrazy a grafiky, protože tam se sjíždějí turisté z celého světa. Sám ty obrazy prodávat nechtěl, nýbrž jen malovat. Chtěl si tam najmout prodavače a sám zůstat skryt. Za rohoží nebo bambusovým závěsem, řekl mi, tak jsem si to představoval.

„No a došlo k tomu?“ zeptal se Potocký a já přisvědčil.

„Došlo k tomu a já měl z jeho výpovědi dojem, že měl úspěch. Samozřejmě, těžkost přemnoho, ale nakonec přece jen úspěch. Romuald byl skutečný malíř a nedělal žádné křýče, což by se při malování krajinek a zvířat, zvláště exotických a v podstatě suvenýrů, vnucovalo. Myslím však, že přece jen i tam, v Senegalu a v Guineji, udělal na zakázku pár portrétů lidských. Vzdělaní návštěvníci musili vidět, že je skutečný mistr. Vůbec jsem měl z jeho vyprávění dojem, že tam tak dlouho od lidí a světa — jak původně chtěl — nebyl. Že četl dostupné noviny, poslouchal rádio a zřejmě se seznámil i s řadou zajímavých cizinců, kteří tam zavítali anebo půso-

bili v tamní koloniální správě. Světli mi, že po jistý čas, našel však krátký, ho mělo pár místních činitelů za uprchlého válečného zločince, který se tam skrývá, což nebyl div, takových případů bylo dost, ale byli to samí bývalí nacističtí pohlaváři a jejich cesta vedla spíše do jižní Ameriky... kdo uměl jen tak lehce pochopit důvody, proč Romuald prohl do těchto afrických hřibů? Ale k té poště... řekl jsem, „k poště! Romuald mi sdělil, že mi psal. Jednak z Maroka, totiž z Casablanky, a jednak ze Senegalu, města jménem Kaolack. V tom případě už uvedl zpáteční adresu, totiž adresu pošty, na známce byla — dodal — žlutá ještěrka. Samozřejmě, že jsem to nedostal. A víte, co teď zbývá dodat...“ řekl jsem Potockému, který se teď zdál méně zdrcený a skleslý, jako by se byl trochu tou Afrikou probíral, a řekl jsem:

„Kdyby byl psal z Dráždan, z Rakouska, z Itálie, třeba ze Sicílie, kde nastupoval na loď, anebo snad dokonce z Malty, nebylo snad pravděpodobné, že dopis dojde? Anebo když byl dal listek do schránky na nádraží v Praze, kterou jen projížděl, jak sdělil, nebylo snad jisté, že ho dostanú? Proč psal až z Afriky... Máte snad pro toto nějaké vysvětlení...“ a Potocký se zamyslel. Nenechal jsem ho tápat.

„Nějaký důvod měl,“ řekl jsem, „nic bez důvodů či příčin není. Že neměl čas napsat dítv, ba ani cestou, že měl plnou hlavu starostí... to dobře neobstojí, ač i to je možné. Člověk sedí doma v Praze v teple a za celý den se nedostane k tomu, aby vytvořil číslu a něčeho zavola. Že neměl chuť, náladu... to může být pravdě podobnější, nejsou to však pravá slova, nálada či chuť. Mám za to, že neměl odvahy. Chtěl utéci světu a skrýt se, a teprve když cítil, že se skrýl, utekl, teprve pak napsal. Na velmi velkou dálku, přes hory a moře, a když se opomně Maroko, tedy

až taktikajíc z africké džungle. Teprve pak totiž k napsání odvalu našel. Ovšem ještě ani to,“ řekl jsem, „nemí výklad úplný.“
„Jak tam byl dlouho,“ zeptal se Potocký a já kývl.

„To je právě ono. Byl tam téměř pět let. Vrátil se do Drážďan koncem ledna 1950. Nevzdřel tam a všechno ho táhlo domů. Ve vyprahlé africké zemi, která je nedaleko rovníku, nemohl přece Romuald Blaskowitz, narozený v Praze a bytem v Drážďanech, nalézt svou druhou vlasť. Romuald, který s námi chodil do Národního divadla, do Riegrových sadů, byl s námi v Ondřejově, copak to bylo možné? Nejen žít v cizině, ale ani v Evropě, nýbrž na africkém kontinentu, vždyť je to hloupost, nebyl přece Robinson. Samozřejmě, že tomu bránilo i podnebí, na které si těžko zvykal. Byl německý občan, nebyl emigrant a z války měl čistý štít. Mohl se klidně vrátit. Ovšem, mohl odjet jinam. Třeba do Španělska, Řecka nebo malířské metropole — do Paříže. Ale vrátil se domů. To už tehdy pomínul v Německu okupační statut a vznikla jak Spolková, tak Demokratická republika. Romuald poznal, že je marne chtít za sebou spálit všechny mosty, dát hlavu do písku a utéci před lidmi, že je marne zavít se do sebe a nic nevědět a neslyšet, že to prostě nejde. Můžeme se na čas stáhnout, uzavřít a izolovat, třeba proto, že se musíme soustředit na práci nebo si hojit rány, ale nemůžeme se vyloučit. Vyloučit ze svého společenství trvale a jednou provždy. Podzemní pouta existují dál a zdravý člověk je nejpřetne. Romuald byl v krizi, depresi a stressu, neměl ruku a oko, ale byl zdráv. Vrátil se domů k mrtvým rodičům a bratrovi, do své zničené vlasti, protože smad cítil, že tam je jeho místo, a dal se strhnouti myšlenkou, že musí přispět k její obnově. Tak mi to sice v té výstavní sni nevykládal, ale já to

vychtli, zvláště když mluvil o Martinově hrobě, který je vlastně všude v německé zemi. Po příjezdu do Drážďan pokládali jeho africkou cestu za studijní a Romuald dokončil i Akademii. Ovšem,“ řekl jsem, „otázka, proč nenapsal aspoň pak, když se vrátil a dostal se z krize, zůstává otevřena. Tuto africkou epizodu jsem vám vlastně vůbec nechtěl vyprávět,“ řekl jsem Potockému, a skutečně mi ani ve snu nenapadlo, že bych mu ji vyprávěl, „je to jakási přívěsek vlastního děje a z hlediska jednoty a kompozice díla by to byla spíše vada než přednost, kdybyste o ní v novele psal. Je to jako nastavená kaše,“ řekl jsem, „nepišete o Romualdu, ale Martinovi, tak o tom nepište. Vyprávěl jsem vám to jen kvůli těm poválečným setkáním. Jak však vidíte, ani tento dodatek věc nerozřeší, nýbrž ji nanejvýš jen učinil trochu pochopitelnější. Málo platné, je tomu skutečně tak. Lidská duše je skutečně složité a její život — všechny ty pochody a děje v ní, její výšiny a hlubiny, její roviny a stře... kdo může do toho pokřádé vidět? Duše se nedá strčit pod mikroskop jako otisk prstu nebo pod rentgen jako plíce, kdo ji pokřádé pochopí, absolutně porozumí? Zavším je něco a všechno má smysl. Smyslu může postrádat jen chování šlence či výjimečné jednání v prudkém hnutí myslí. Třeba když hoří dům a někdo vyhazuje porculán z prvního patra. Je to asi tak...“ řekl jsem Potockému a měl pocit, že jsem se trochu rozpovídal, „naše odpovědi jsou závislé na otázkách, které si klademe, a zde byla otázka poválečných styků, otázka, proč Romuald nepsal, nepsal ani Jendovi, to je smad jasné, ovšem...“ řekl jsem rychle, „i proč jsem nepátral já. Leccos můžeme vysvětlit. Nic však nemůžeme vysvětlit bez zbytku, leccos můžeme vysvětlit jen tak, aby nám to stačilo. Otázka pak zní, co stačí. Takže...“ řekl jsem,

„proč jsme si po válce nepsali, sešli se až po osmi letech a to vlastně jen čturu náhodou, je vysvětleno jen z části, je-li to ovšem vysvětleno vůbec. Držte se v novele té třetí verze. Té třetí, kterou jsem vám dal, ale hned ukažte, že byla pouhou domněnkou a vůbec ne pravdou, že byla jen smutnou úvahou smutného člověka a ničím jiným. Snad to čtenář pochopí a uzná.“ Pak jsem řekl:

„Tak to je vše, co jsem vám chtěl sdělit.“
A pak jsem vstal a šel k obrazu Martina Blaskowitze.

Potocký byl již vskutku mnohem méně skleslý, tou Afrikou se odpoutal a probral, teď jen kouřil a píl. Venku začínalo svítat a on snad nebyl ani unaven. Ale to jsem spíš tušil než viděl. Skončil jsem své vyprávění, teď skončil skutečně, venku začínalo svítat a já musil znovu stát před obrazem a hledět na něj. Proč? Snad proto, že jsem skončil a začínalo svítat, a snad i proto, že jsem věděl, že brzy, snad za pár minut, začnou zpřávat první raní ptáci. A čím více jsem na ten obraz hleděl, na hezkou jemnou tvář, která zářila neviností a půvabem svého věku, a do těch šedých očí, které byly zdášeny; a k těm mírně pootvřeným rtům, u nichž se zračila hrůza strašlivá... a čím více jsem se snažil namluvit sám sobě, že ona hrůza v očích a u rtů tak strašná není a vlastně záleží jen na pohledu, kterým se díváme... čím více jsem hleděl na ten obraz a víc a víc se do něho nořil a vpijel... jen jako z dálky jsem slyšel Potockého hlas.

Slyšel jsem, že mi děkuje. Nechápal jsem zprvu, proč. Za svou obžalobu, za svůj Poslední soud, za namířenou pistoli, z čehož jsem ve skutečnosti zatím neprovedl nic... pak jsem poznal, že mi děkuje za námět. Který nikdy neměl zpracovat. „Chťel jsi mi dát námět...“ slyšel jsem, jak říká, říká z křesla u kulatého stolu, „námět... snad

abych také jednou psal o řádnějších věcech... chtěl jsi mě názorně poučit o některých literárních tajích, už jsem přiznal, že jsem pochopil... ale já ten námět... nikdy nezpracuju. Nedokáží. Nemohu. Bylo by jako pro mě škoda. Ale já si myslím,“ slyšel jsem, jak říká, „že když jsi to uměl tak dobře vyprávět, budeš to umět jistě i vypsat. Navzdor jitému citu, stržení, nedostatku odvahy, jak jsi sdělil na začátku, když jsem se ptal, proč to nepíšeš sám... jistě to uděláš a jen ty a nikdo jiný...“ slyšel jsem, jak říká z křesla u kulatého stolu, a bylo to, jako by mluvil z druhého břehu Labe. A čím více jsem se nořil a vpijel do portrétu Martina Blaskowitze, před nímž jsem stál, tím více a jasněji jsem v naléhavých vzpomínkách slyšel hlas jeho a viděl jeho zrak, kterým na mne hleděl, naposled ještě ve Stromovce, a náhle jsem sledal, jako bych se už nennořil a nevpíjel do jeho obrazu, ale do něho samotného, do jeho srdce, do jeho duše, do jeho nitra, do všech kapilár jeho bytosti, kterou jsem tak důvěrně znal... a náhle jsem pochopil, že to už nejsou vzpomínky, v nichž slyším jeho hlas, ale že to snad mluví on sám...

„Michale. Zdalipak si vzpomínáš, kdy jsme se stali skutečnými přáteli? Znali jsme se od dětství, zvykli jsme si na sebe skoro od malicka, trávil jsem společný čas na hřišti, chodili jsme na opery... vzájemně se poznávali, ledaos si sdělovali, dokonce se i různé škádli... kdy jsme se stali skutečnými přáteli, se dá říci stejně těžko jako říci, kde začíná kruh nebo kde končí stromček a začíná strom. Možná však že tehdy, kdy nám bylo čtrnáct a ty jsi mi řekl: Martine, nebřeč. Když jsi mi to řekl jinak: Neplač. Možná že tehdy o něco dřív, když já ti řekl: Michale, jsi hloupý. Když jsem ti to řekl rovněž jinak: Michálku, nebuď voslík. Možná že tenkrát, možná však, že ne. Nebylo začátku, ne-

bylo předělu, nebylo impulsu. Michale, proč jsi to jenmu všechno dělal. Proč jsi to na něho chystal. Proč jsi to chtěl učinit...“

„Nemohu,“ slyšel jsem Potockého jakoby z druhého břehu, seděl, kouřil a pěl, ale já ho neviděl, „nemohu, nemohu, avšak je to vžití stejně zvláštní, na mně zvláštní, já totiž vlastně nikdy neměl v mládí skutečného přítele a kamaráda... jednou jsem četl Buddenbroke Thomase Manna a Nowakovského Mýsl Dobré naděje a jednou jsem četl i Hermannu Hesse... nejdřív Narcise a Goldmunda a pak Demiana a tedy v němčině, český to přece zatím nevyšlo...“ a slyšel jsem Martina a viděl, jak se na mne dívá a říká:

„...proč jsi to jen, Michale, chtěl provést. Postrašit ho, vystrašit, způsobit mu šok, s nímž by se táhl jak s železnou koulí celý svůj život, jak s prokletím... ale proč? Což by to nebyla také jako vražda? Jsou strašnější vraždy než vraždy těla, Michale, jsou to vraždy duše. Máš právo ho soudit, být rozhodčím jeho života, skoncovat s ním jednou provždy, když snad ani nevíš, jak to tenkrát přesně bylo... zlomit navždy nad někým hřel a vrhnout ho do propasti... copak tolikrát žijeme v tomto světě, abychom si tak těžké břímě vkládali na svá bedra? Michale, člověk se dá lehko ohnout, ale těžko narovnat, člověk se lehko zničí, ale těžko křísí... a pak ani nevíš, jak se s čím rval. Uvnitř sama sebe. Vzpomeň si na mě, když jsme ještě byli v Praze a přišli nacisté. Copak jsem se já s tím nerval? Copak požadavky a povinnosti, s nimiž jsem se střetával jako Němec, nezobouřily můj dosavadní chlapčeský život a svět, neurhávaly mě do krizi a různých duševních tsnů, strastí a bojů... neměl jsem bolestný strach z vašeho zavržení, nenesl jsem jako své neštěstí Hitlerovu mládež, která mě uchvátíla a strhla jako bezmocnou mouchu před pavučinou, když na ni pustí

vítř... netopil jsem se zoufalstvím sám v sobě ve vlastní krvi... tys mru tohle všechno nevyprávěl, nekřčil, ty jsi mru jen něco z toho naznačil, ať si domýšlí sám, ale ty to víš, co bylo ve mně...“ a slyšel jsem Potockého jakoby z dálky strážlivě, ne z druhého břehu Labe, ale mnohem dál, jakoby z druhých břehů Zambezi, a říkal:

„...já si dokonce nikdy nerozuměl ani se spolužáky. My jsme si byli vždycky na hony vzdáleni a neprožil jsem nic... možná právě proto nejsem tak citlivý a nemohu být umělcem... ten můj život byl spíš jen chudoba a bída...“ a Martin se usmál a řekl:

„Michale, co si to namlouváš. Proč klamáš sám sebe. Vždyť tobě o spravedlnost nešlo, Michale. Slo ti o úlevu vlastní duše a o pomstu. Já vím, já vím,“ řekl uznale a vřadně, „nevinní doplácejí a grázlové si veselé žijí. Špatný zůstal, dobrý musí jít. Dobrý, a já jeho smrt nesu na svých bedrech. Na svých bedrech, protože ho už nikdy neuvídím, už nikdy mru neřeknu pár milých slov, už nikdy mru nemohu připomenout přisahu z Ondřejova a říci mru: „Tys ji dodržel“ a dokonce nikdy v životě nenajdu jeho hrob a ani to poslední, co lidem zbývá, položit kvítku, ani to nemohu... jeho smrt nesu na svých bedrech proto, že jsem se s ním nerozloučil. Ta náhlost smrti bez stisku ruky, ta náhlost smrti bez posledního sbohem, ta náhlost smrti v dalekém městě, aniž jsme o sobě věděli... to je to, s čím se potáhnou jako s železnou koulí ve vlastní duši, jako s prokletím, které mě bude celý život trýznit, bolet a pálit... to je má tragédie... ale nebude. Protože mám obět. Ne tragédie má a můj soud, ale poslední soud a neštěstí Daniela Potockého...“ a zatímco to Martin říkal, měl jsem dojem, jako by to neříkal on přede mnou, ale ve mně, v mé vlastní duši.

Venku už svítalo a začali zpívat první ranní ptáci.

Potocký v křesle kouřil a pil a neměl o mém hnutu myšli ani zdání.

„Chudoba a bída,“ říkal, „to viš, otec barvl fotografe. Míval zvláštní barvy, takové ty anilinky, samé světlé pastely. Růžové na ženské tváře, blankytné na šaty, žluté na zlaté náušnice. Když mi bylo dvacet, byl jsem v jedné partě, byli to barový muzikanti, já sám nikdy nehrál, trochu taky vyděrač, vdané paničky a falešní svědci, trochu taky žizkovské buřety a uličky Starýho Města; trhl jsem se od nich, trhl, pak se mi hleděti pomstít. Snad mi pak zapáchli i tu řevnickou boudu, ale to nic. To byly jen klukoviny, recese,“ říkal, a i když jsem ho slyšel jako ze strašlivé dálky, jako z cizího světa, měl jsem pocit, zda snad už není trochu opilý... a říkal: „Neštěstí však taky, neštěstí taky... ztratil jsem dvě ženy, první vlastní vinou, to byl rozvod, druhá zemřela. Ale ztratil jsem i péčileté děcko...“

Venku už zpívali první ranní ptáci a Martin Blaskowitz promluvil naposled.

„Já vím, Michale,“ řekl skoro něžně, omulvně a chlácholivě, jak někdy mluvil v Praze, „chtěl jsi nejen odlehčit své duši, chtěl jsi mě i pomstít a pomstít i sebe. Ale Michale, nemsti se. Msta mezi nás nepatří, msta nás nikdy nepojila. Nastav mi zrcadlo před tvář, kterou jsi měl rád, Michale, jaký jsem byl já? Nastav si, Michale, zrcadlo před sebe, kterého jsem měl rád já, jací jsme byli? A ty by ses teď chtěl za nás mstit, a možná že na chudákovy? Tím,“ lehce potřásl hlavou, „nevzkřísíš sebe ani mne, Michale. Msti se na kameni nebo na uschlém dřevě, msti se na myšenkách na válku nebo na šeredných sochách, ale nemsti se na živých tvorech. Nás oba vzkřísíš tím, co skutečně bylo mezi námi, ne zlem a po-

mstou, ale tím, co jediné přetrvá i smrt. Na to pamatuj, to si uchovej, to si chraň. Žádnou hodinu, Michale, už víc nepřivoláme zpátky. Ale co se stalo a zůstalo, to užíváme, dokud nepřijde večer, vzpomínáš, to je Goethe. Pak se rozplyne a zmizí jako nicomný mráček, že jsme si nečekali poslední sbohem, že nemůžes navštívit můj hrob. Protože nebylo třeba se loučit a hrob není... Michale,“ usmál se téměř v soustrastí, „jen si přece vzpomeň. Vidíme vadnou květy a padat listy, ale i kličt a zrát plody. Život náleží živým, a kdo žije, musí počítat se změnou, i to je Goethe...“ a já pochopil. Pochopil, že Martin Blaskowitz nezemřel, ale žije, žije ve mně a bude živ, dokud budu živ já. A až zemřu jako on, budeme na tom stejně — i pak bude živ ještě dál a věčně a nikdy, nikdy se nemineme ve věčnosti času a nekončnosti vesmíru a nikdy se neztratíme. Setkáme se, jako se setkávají divější molekuly a atomy, najdeme se, jako se nacházejí někdejší myšlenky a vědomí, poznáme se, jako se vzájemně poznává vše, co spojovala láska a proudí v toku nekončného, nepoměřitelného a nezničitelného života. Venku svítalo a zpívali ptáci a červená zář petrolejky na stole pod jeho úsměvnou tváří bledla, a Daniel Potocký u stolu se omlouval, že námět nezpracuje a připravil mě o jednu noc, začínal být přece jen už trochu opilý, avšak na tom už vůbec, vůbec nesešlo. Poznal jsem, že vskutku nebylo třeba se loučit a oplakávat jeho ztracený hrob, protože žije ve mně a já v něm navždy. Odstoupil jsem od obrazu svého Doriana Greya a vrátil se ke kulatému stolu.

Potocký v křesle zpola ležel, kouřil a hleděl na strop.

„Tak mi napadá,“ řekl, „jak se asi stavi takový táborák. Je to hranice, a když vzpláne, je to jako by hořel čínský chrám. Jana si myslila, že jsi chtěl požádat zábavu...“ a já

si v duchu myslili, co by asi tomu konci řekla. Nebyla zlá. Vůbec nebyla zlá. Ona a její muž prokurátor byli slušní lidé. Zatímco však prokurátor neměl smysl pro výstupy, jako měl být tento můj s Potockým, Jana smysl měla. Proto mi byla bližší než její muž.

„Zabavu,“ opakoval jsem po svém hostu, „zábavu. Co asi tomuhle řekne, když jí to budu vyprávět... asi že jsme měli jít dřív spát.“

Ulehl za rozřesku nedělního rána, dole v onom „obýváku“, kde před mnoha hodinami se pokoušel flirtovat s Evou Jarnou. Po obědě musil být v Praze.

Když jsem se vrátil nahoru do své podkrovní světničky, zhasil jsem nejprve bledou petrolejku a přivřel okno. Pak jsem vzal zpod papírů a obálek pistoli a dal jí do tašky, která celou tu dobu stála u komodky u dveří. Pak jsem sebral z koberec černé desky s pozadím a uložil je zpátky do psacího stolu. Daniel Potocký se provinil, to jsem přece jenom cítil, ale byl jsem to opravdu já, kdo měl být jeho soudcem? Mýšlil jsem na to ještě chvíli, když jsem uklidil pokojík a v kuchtě umyl nádobí.

V jednu odpoledne jsem Potockému otevřel velká vrátka, aby mohl projet autem, což učinil s novým díkem za hezkou sobotu a neděli. Právě mýjel chatu inženýr Mach a plukovník Nyklas, měli torny a zřejmě šli do lesa. „Nechtělš ho zabít,“ řekl mi plukovník, když auto bylo z dohledu, a já kývl.

„Bude zase vedro jako včera,“ řekl jsem s pohledem k nebi. „Někdo se k vám chtěl v noci vloupat,“ zasmál jsem se, „víte to? Já mu to rozmluvil, že jste ještě vzhůru.“

Je tomu dávno, velmi dávno, co byla na chátě tato sobotní noc, a já byl ještě velice mlád, ale když na ni vzpomínám, zdá se mi, jako by to bylo včera...

LADISLAV FUJKS Obraz Martina Blaskovítze

Ilustroval, přebal a vazbu navrhl
a graficky upravil Michal Houba.
Vydalo nakladatelství Melantrich,
Praha 1980. Odpovědná redaktorka
Marie Petelová. Technická redak-
torka Vlasta Machová. Vytiskl Mlr-
novinářské závody, n. p.; závod 6,
Praha. AA 7,13; VA 8,22 (II, 0,42).
Náklad 10 000 výtisků. První vydání.

13/33 32-012-80 Kčs 18,—

